

บทที่ 2

แนวคิดทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การศึกษาเรื่อง “เศรษฐศาสตร์การเมืองของการพัฒนาอุตสาหกรรมในจังหวัดระยอง” ผู้วิจัยได้รวบรวมแนวคิด ทฤษฎี เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องใช้เป็นแนวทางในการศึกษา โดยแบ่งสาระสำคัญได้ดังนี้

1. แนวคิดเรื่องทุนและการสะสมทุน
2. แนวคิดเรื่องรูปแบบการสะสมทุนในประเทศส่วนรอบข้าง
3. แนวคิดเรื่องโลกาภิวัตน์
4. เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

แนวคิดเรื่องทุนและการสะสมทุน

ความหมายของทุน

ความหมายของทุนตามที่ได้มีผู้ให้คำจำกัดความไว้นั้นจากการศึกษาของผู้วิจัย พบว่ามีการให้คำจำกัดความออกเป็น 2 แนวทางหลักๆ คือ ทุนตามแนวคิดของสำนักเศรษฐศาสตร์กระแสหลักและทุนตามแนวคิดของสำนักเศรษฐศาสตร์การเมืองแนวมาร์กซิสต์ ดังต่อไปนี้

1. ทุนตามแนวคิดของเศรษฐศาสตร์กระแสหลัก ตามแนวคิดของสำนักนี้ให้คำจำกัดความของทุนในฐานะที่เป็นปัจจัยก่อให้เกิดกระบวนการการผลิต เช่น เครื่องจักร เครื่องมือ เงิน ที่ดิน โรงงาน เป็นต้น ทุนในบริบทนี้สะท้อนออกมาให้เห็นจากแนวคิดของนักเศรษฐศาสตร์กระแสหลักหลายๆคน เช่น

สมิท (Smith, n.d. อ้างถึงใน วรวิทย์ โรมรัตนพันธุ์, 2548, หน้า 5-6) ให้ความหมายของทุนว่า เป็นส่วนของมูลพันธ์ (Stock) ของมนุษย์ที่เขาคาดว่าจะได้แก่เขาโดยทุนในสังคมหนึ่งๆ อาจประกอบด้วย

1. เครื่องจักรกลและเครื่องมือ ที่อำนวยความสะดวกอันนำไปสู่การลดจำนวนแรงงานลง
2. อาคารซึ่งไม่ใช่ที่พักอาศัย แต่อาจถือได้ว่าเป็นเครื่องมือในการประกอบอาชีพ
3. สิ่งปรับปรุงที่ดิน ซึ่งทำให้ที่ดินเหมาะแก่การเพาะปลูกยิ่งขึ้น
4. ความสามารถของพลเมืองทั้งหลายที่ชวนขวยหาใส่ตนและเป็นประโยชน์
5. เงินตรา
6. เสบียงอาหารในมือของผู้ผลิตและผู้จำหน่าย ซึ่งคาดว่าจะได้กำไรจากการขาย

ริคาร์โด (Ricardo, n.d. อ้างถึงใน วรุฒิ โรมรัตนพันธุ์, 2548, หน้า 6) ให้ความหมายของทุนว่า หมายถึง เศรษฐทรัพย์ของประเทศชาติที่ใช้ในการผลิตอันประกอบด้วย คือ แรงงาน ที่ดินและทุน โดยผลตอบแทนที่ปัจจัยการผลิตทั้งสามได้รับจะอยู่ในรูปของแรงงานได้ค่าจ้าง ที่ดินได้รับค่าเช่า และทุนได้รับกำไรซึ่งรวมถึงดอกเบี้ย

นราทิพย์ ชุตินวงศ์ (2532, หน้า 13) ให้ความหมายของทุนว่า ทุนเป็นสินค้าที่มีส่วนในการผลิต เช่น เครื่องจักร เครื่องมือ โรงงาน ทุนมิใช่เป็นเพียงธนบัตรหรือใบหุ้न ซึ่งปัจจัยการผลิตประเภทนี้แตกต่างจากที่ดินที่มีอยู่ตามธรรมชาติ ทุนเป็นปัจจัยการผลิตที่มนุษย์สร้างขึ้นในรูปของสิ่งที่ใช้ในการผลิตสินค้า (ทุนในความหมายนี้ยังพยายามที่จะรวมเอาแรงงานมนุษย์ไปด้วย) ลักษณะของทุนตามความหมายของนราทิพย์นั้น มีดังต่อไปนี้

1. ทุนเป็นความมั่งคั่ง (Wealth) ที่มนุษย์สะสมขึ้นมา ไม่ได้เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติแต่ต้องใช้เวลาในการสร้างและสะสม
2. ทุนเป็นความมั่งคั่งที่สร้างและสะสมไว้เพื่อสร้างความมั่งคั่งต่อไป
3. ทุนเป็นสินค้าคงเหลือ (Inventory) หมายถึง สินค้าที่สังคมผลิตขึ้นแล้วเหลือจากการบริโภคในปัจจุบันและเพื่อสำรองไว้ในการบริโภคในอนาคต
4. ทุนเป็นสิ่งที่หมดเปลืองหรือเสื่อมค่าได้

ชูศักดิ์ จรุธสวดี (2545, หน้า 205) ให้ความหมายของทุนว่า สิ่งทั้งหลายที่ช่วยก่อให้เกิดกระบวนการการผลิตรวมทั้งสิ่งอำนวยความสะดวกทางการจำหน่าย ทุนตามแนวคิดของชูศักดิ์ไม่ใช่เงินหรือเงินทุน (Money Capital) ทั้งนี้เพราะเงินเป็นสิ่งที่ใช้ในการซื้อเครื่องมือ เครื่องจักร และสิ่งที่จะช่วยในการผลิต ดังนั้นจึงมิได้ก่อให้เกิดกระบวนการผลิตและไม่นับเป็นทรัพยากรในทางเศรษฐกิจ โดยเงินทุนจะช่วยให้การอำนวยความสะดวกในการแลกเปลี่ยนสินค้าและบริการแต่เพียงเท่านั้น

จากคำจำกัดความข้างต้นนั้นจะเห็นได้ว่าตามความหมายของทุนในบริบทของสำนักเศรษฐศาสตร์กระแสหลักก็คือ “วัตถุหรือสิ่งของที่ใช้เป็นปัจจัยในกระบวนการการผลิต” เมื่อเป็นเช่นนี้แล้วสำนักเศรษฐศาสตร์กระแสหลักจึงมองนายทุนในฐานะที่เป็น “ผู้ผลิต” และเป็นผู้กระจายสินค้าในขณะที่แรงงานอยู่ในฐานะ “ปัจจัยแรงงาน” ส่วนปัจจัยที่ไม่ใช่แรงงาน เช่น เครื่องจักร วัสดุ อุปกรณ์นั้นถูกเรียกว่า “ทุน”

ดังนั้นทุนในความหมายของสำนักเศรษฐศาสตร์กระแสหลักจึงถูกลดรูปเป็นเพียงแค่ “วัตถุ” ในกระบวนการผลิตและกระบวนการแลกเปลี่ยนเท่านั้น การที่เศรษฐศาสตร์กระแสหลักมองทุนในฐานะเป็นวัตถุหรือสิ่งของและนำแนวคิดดังกล่าวไปประยุกต์ใช้ในทุกยุคทุกสมัยนั้น

ทำให้มองไม่เห็นถึงความสัมพันธ์เชิงชุดที่แฝงอยู่ในสิ่งของหรือวัตถุที่เรียกว่า “ทุน” ตลอดจนถึง
มองทุนในฐานะเป็นสิ่งที่สามารถสร้างมูลค่าได้ด้วยตัวของมันเองโดยแยกออกจากแรงงานมนุษย์

2. ทุนตามแนวคิดของเศรษฐศาสตร์การเมืองแนวมาร์กซิสต์ (Marxian Political Economy) ความหมายของ“ทุน” ตามแนวคิดเศรษฐศาสตร์การเมืองแนวมาร์กซิสต์นี้แตกต่างจาก
แนวคิดของสำนักเศรษฐศาสตร์กระแสหลัก กล่าวคือ ตามแนวคิดของมาร์ก ทุนเป็นสิ่งที่ใช้ได้
เฉพาะช่วงหนึ่งของประวัติศาสตร์ มีนัยสำคัญทางประวัติศาสตร์จำเพาะในความสัมพันธ์ของ
การผลิตแบบทุนนิยมเท่านั้น ซึ่งมาร์กเห็นว่าทุนในแนวคิดของเศรษฐศาสตร์กระแสหลักมักให้
ความสำคัญไปที่ความสัมพันธ์ระหว่างสินค้ากับสินค้าแต่กลับไม่ให้ความสำคัญกับความสัมพันธ์
ระหว่างมนุษย์กับมนุษย์ (พิชิต ลิขิตกิจสมบูรณ์, 2540, หน้า 78; กาญจนา แก้วเทพ, 2549, หน้า 200)

ดังนั้น “ทุน” ในความหมายเศรษฐศาสตร์การเมืองตามแนวคิดของมาร์กซิสต์
จึงหมายถึง “ความสัมพันธ์ทางชนชั้นระหว่างชนชั้นนายทุนกับชนชั้นแรงงาน” ซึ่งมาร์กอธิบายว่า
ในความเป็นจริงคนงานได้ถูกทำให้จำนนอยู่ภายใต้ความสัมพันธ์ระหว่างนายทุนกับคนงาน ทั้งนี้
เพราะกลไกทางเศรษฐกิจได้บังคับให้เลือกชนชั้นแรงงานเลือกระหว่างการขาย “แรงงาน” หรือ
“อดตาย” ดังนั้นทุนจึงเป็นอำนาจทางสังคมที่นายทุนมีเหนือคนงานและใช้ควบคุมแรงงาน ใน
ขณะเดียวกันทุนก็เป็นเครื่องมือที่นายทุนใช้ชุดรีดแรงงาน กล่าวคือ นายทุนเป็นผู้ครอบงำและ
ผูกขาดปัจจัยการผลิตที่แรงงานใช้ในกระบวนการการผลิตเมื่อเป็นเช่นนี้แล้วทุนในความหมายของ
มาร์ก จึงไม่ใช่ปัจจัยการผลิตโดยทั่วไปหากแต่เป็นปัจจัยการผลิตของชนชั้นนายทุน ดังกล่าวโดย
สรุปทุนตามแนวคิดแบบมาร์กซิสต์ ก็คือ ความสัมพันธ์ระหว่างชนชั้นนายทุนและผู้ใช้แรงงาน ซึ่ง
แสดงออกมาในรูปของผู้แรงงานจะดำรงอยู่ได้ด้วย “ค่าจ้าง” นายทุนจะอยู่ได้ด้วย “การขูดรีด
อำนาจแรงงานของผู้ใช้แรงงาน” ชนชั้นนายทุนกับผู้ใช้แรงงานจึงมีความสัมพันธ์กันโดยผ่านปัจจัย
การผลิตที่ผูกขาดโดยนายทุน (พิชิต ลิขิตกิจสมบูรณ์, 2540, หน้า 78-79; สมชาย เม่นเข้ม, 2539,
หน้า 54)

เมื่อพิจารณาความหมายของทุนตามแนวคิดของสำนักเศรษฐศาสตร์การเมืองแนวมาร์ก
ซิสต์ ก็จะพบว่า ทุนจะมีองค์ประกอบของศาสตร์ทางด้านต่างๆทั้งทางด้านเศรษฐศาสตร์ สังคม
วิทยาและประวัติศาสตร์ การมองทุนเป็นมูลค่าแรงงานที่สั่งสมขึ้นและเป็นความสัมพันธ์ ทาง
สังคมชนิดหนึ่ง ซึ่งจะทำให้เห็นภาพของสิ่งที่เรียกว่า กำไร การสะสมเพิ่มมูลค่าของทุน
ความสัมพันธ์ระหว่างชนชั้นผ่านกระบวนการสะสมทุน”

ดังนั้นในการศึกษาเรื่อง “เศรษฐศาสตร์การเมืองของการพัฒนาอุตสาหกรรม” จะเป็น
การประยุกต์ใช้ความหมายของทุนตามแนวคิดของสำนักเศรษฐศาสตร์การเมืองแนวมาร์กซิสต์
เพื่อที่จะอธิบายให้เห็นถึงความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มบุคคลผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในกระบวนการ

พัฒนาอุตสาหกรรม จากการศึกษาทางเอกสาร พบว่า กลุ่มบุคคลที่ได้เข้าไปมีส่วนเกี่ยวข้องในกระบวนการดังกล่าวประกอบไปด้วย 5 กลุ่มหลัก ๆ คือ ภาครัฐบาล กลุ่มทุนข้ามชาติ กลุ่มทุนชาติ กลุ่มทุนท้องถิ่นและภาคประชาชน รูปแบบความสัมพันธ์ของกลุ่มบุคคลที่เข้ามาข้างต้นเป็นไปในลักษณะของการประสานผลประโยชน์ การแสวงหาผลประโยชน์ การรักษาผลประโยชน์ ซึ่งพฤติกรรมดังกล่าวนำไปสู่ความร่วมมือและความขัดแย้งของกลุ่มต่าง ๆ ในสังคม

ประเภทของทุน

การจำแนกประเภทของทุนที่ใช้ในการประกอบธุรกิจในระยะเริ่มต้นของนายทุน ตามแนวคิดของสำนักเศรษฐศาสตร์การเมืองแนวมาร์กซิสต์นั้น มีด้วยกัน 2 ประเภท คือ (เมธี เอี่ยมวราร, 2542, หน้า 110-111; จักรทิพย์ นาดสุภา, 2549, หน้า 176)

ทุนคงที่ (Constant Capital) หมายถึง ทุนที่ใช้สำหรับซื้อเครื่องจักรและวัตถุดิบทุนส่วนนี้มูลค่าของมันจะถูกเก็บรักษาไว้ในกระบวนการผลิตโดยถูกรวมไว้เป็นส่วนหนึ่งของมูลค่าผลิตภัณฑ์สำเร็จ โดยวัฏจักรการผลิตแต่ละครั้งจะสามารถได้รับมูลค่าเพียงส่วนหนึ่งกลับคืนมา ทุนคงที่นี้จะค่อยๆ ใช้หมดไปและมูลค่าจะถูกหักลงเรื่อย ๆ

ทุนผันแปร (Variable Capital) หมายถึง ทุนที่ใช้ซื้อพลังงาน ทุนประเภทนี้เป็นทุนที่เปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วเมื่อการหมุนเวียนแต่ละครั้งสิ้นสุดลง นายทุนสามารถที่จะนำทุนที่ได้ไปใช้ประโยชน์อย่างเสรี กล่าวอีกนัยหนึ่ง ก็คือ ทุนส่วนนี้ก่อให้เกิดค่าส่วนเกินได้โดยภายหลัง

ในส่วนของการนิยามการไทยได้แบ่งประเภทของทุนออกเป็นมิติต่าง ๆ เช่นกัน ซึ่งผู้วิจัยสามารถสรุปรายละเอียดได้ดังต่อไปนี้ (ณรงค์ เพ็ชรประเสริฐ, 2536, หน้า 21-27)

1. ทุนตามประเภทของแหล่งที่มาทางประวัติศาสตร์ ทุนประเภทนี้ ได้แก่ ทุนต่างชาติ ทุนเก่า หรือทุนที่สะสมมาจากระบบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ ทุนสวามิภักดิ์ หรือทุนที่เติบโตมาจากการอุปถัมภ์ของเจ้านายและขุนนางในระบบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ ทุนขุนนางยุคใหม่หลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475 และทุนใหม่ที่มีโอกาสเติบโตขึ้นอย่างอิสระหลังปี พ.ศ. 2500

2. ทุนตามประเภทของสถานภาพทางสังคม โดยอาศัยสถานภาพทางสังคมไทยเป็นตัวกำหนด ซึ่งสถานภาพทางสังคมเหล่านี้ขึ้นอยู่กับบริบทของการเมืองการปกครองและอำนาจทางเศรษฐกิจของไทย ทุนตามนัยยะนี้จำแนกได้ดังนี้

2.1 ทุนจักรวรรดินิยม เป็นทุนที่เกิดจากการเข้ามาของต่างประเทศ โดยได้เข้ามาครอบงำและดูดซึมทรัพยากรและความมั่งคั่งของประเทศด้อยพัฒนา ทำให้ประเทศเหล่านี้สูญเสียเอกราชทางเศรษฐกิจ ทุนประเภทนี้มี 2 รูปแบบ คือ

รูปแบบแรก คือ การเข้ายึดครองประเทศด้อยพัฒนาแล้วเปลี่ยนแปลงระเบียบกฎเกณฑ์ทางเศรษฐกิจ การเมือง เพื่อตอบสนองผลประโยชน์ของประเทศจักรวรรดินิยม

รูปแบบที่สอง คือ การใช้กลไกทุนนิยมและอำนาจเข้ามาครอบงำทางเศรษฐกิจ
ทางด้านการผลิตและการค้า

2.2 ทุนขุนนาง ได้แก่ ทุนที่สะสมขึ้นมาจากระบบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ โดย
ศูนย์กลางของการสะสมทุนประเภทนี้อยู่ที่พระคลังข้างที่และขุนนางที่เกี่ยวข้องกับพระคลังสินค้า
และการค้าระหว่างประเทศ ต่อมาได้มีการตั้งรัฐวิสาหกิจโดยมีการใช้อำนาจรัฐเข้าไปสะสมทุน
กล่าวได้ว่าเป็นทุนขุนนางเช่นกัน

2.3 ทุนนายหน้า คือ ทุนที่เริ่มจากการเป็นนายหน้าหรือตัวกลางให้แก่พระคลังสินค้า
และเจ้านายในยุคสมบูรณาญาสิทธิราชย์ โดยการเป็นเจ้าภาษีอากรหรือนายอากรให้แก่ทางราชการ
ผู้ที่มีบทบาทในการทำหน้าที่นี้คือ คนจีนที่ได้รับกรอุปถัมภ์จากขุนนาง ต่อมาเมื่อทุนต่างชาติเข้ามา
ขยายตัวในประเทศไทย กลุ่มคนเหล่านี้จึงไปทำหน้าที่เป็นคนกลางในการรวบรวมสินค้าให้แก่ทุน
ต่างชาติและนำสินค้าที่ผลิตจากประเทศจักรวรรดินิยมไปขายแก่คนทั่วไปในตลาดต่าง ๆ

2.4 ทุนสามัญ ทุนประเภทนี้เกิดจากสามัญชนที่ประสบความสำเร็จในวิถีการค้าทุน
นิยม ทุนประเภทนี้ขยายตัวตั้งแต่หลังปี พ.ศ. 2500 เป็นต้นมา บางกลุ่มเติบโตอย่างอิสระและด้วย
พลังของตน แต่บางกลุ่มยังต้องอาศัยข้าราชการหรือพวกขุนนางโดยทั่วไปแล้วทุนสามัญมักจะเป็น
ทุนขนาดเล็กและขนาดกลาง

3. ทุนตามประเภทของสถานภาพทางสากล ตามสถานภาพทางสังคมนั้นถือว่าประเทศ
ตะวันตกเป็นประเทศที่มีความเจริญก้าวหน้าทางอุตสาหกรรมและระบบทุนนิยม พัฒนาสู่จุดสูงสุด
เป็นประเทศศูนย์กลางของระบบทุนนิยมที่ขยายอาณาจักรทุนของตนไปสู่ประเทศต่าง ๆ ซึ่ง
ก่อให้เกิดการครอบงำจากทุนนิยมศูนย์กลางประเทศด้อยพัฒนาต่าง ๆ จึงต้องอาศัยและพึ่งพา
ประเทศศูนย์กลางทุนนิยม แนวคิดนี้ถูกเรียกว่า ทฤษฎีด้อยพัฒนาของละตินอเมริกา (Theory of
Latin America Under Development) ทุนประเภทนี้แบ่งออกเป็น

3.1 ทุนข้ามชาติ (Transnational Capital) ได้แก่ทุนจากประเทศศูนย์กลาง (Central)
ที่เข้าไปแสวงหาผลประโยชน์และครอบงำประเทศด้อยพัฒนา กลไกของทุนข้ามชาติก็คือ บริษัท
ข้ามชาติ (Transnational Corporation)

3.2 ทุนพึ่งพา (Dependent Capital) เป็นทุนภายในของประเทศด้อยพัฒนา ซึ่งเป็น
ประเทศบริวารหรือประเทศรอบข้าง (Periphery) ทุนประเภทนี้แม้จะเป็นทุนของประเทศด้อย
พัฒนาเองแต่เติบโตและพัฒนาไปตามเส้นทางที่ประเทศศูนย์กลางกำหนด

3.3 ทุนอิสระ (Independent Capital) ทุนประเภทนี้ในทางทฤษฎีเป็นทุนที่อิสระ
ไม่พึ่งพาหรือขึ้นต่อทุนข้ามชาติตามแนวคิดของทฤษฎีพึ่งพา (Dependent Theory) ทุนประเภทนี้
ไม่ได้เป็นทุนอิสระที่สมบูรณ์ (Absolute Independent) แต่เป็นเพียงอิสระเชิงสัมพัทธ์ (Relative

Independent) คือ มีความเป็นอิสระมากกว่าทุนกลุ่มอื่น ๆ แต่ไม่อาจเลี่ยงการพึ่งพาระดับชาติและโลกได้ เนื่องจากต้องมีการพึ่งพาเทคโนโลยีและตลาดโลก

4. ทุนตามประเภทของบทบาทและหน้าที่ในวิถีการล่าทุนนิยม การแบ่งทุนประเภทนี้พิจารณาจากบทบาทและหน้าที่ของทุนนั้น ๆ ว่ามีบทบาทและหน้าที่ในกระบวนการสะสมทุนอย่างไรบ้างทุนตามลักษณะนี้จำแนกได้ ดังนี้

4.1 ทุนการผลิต ได้แก่ ทุนหัตถกรรม (Manufacturing) เช่น โรงงานอุตสาหกรรม ทุนอุตสาหกรรมเกษตร (Agro-Industries) เช่น ไร่ อ้อยของโรงงานน้ำตาล

4.2 ทุนการค้าและการบริการ ได้แก่ กลุ่มทุนที่ทำการสะสมทุนจากการค้าและการบริการ เช่น บริษัทนำเข้า การส่งออก ห้างสรรพสินค้า โรงแรม

4.3 ทุนการเงิน ได้แก่ ทุนธนาคาร บริษัทการเงิน บริษัทเครดิตฟองซิเอร์

5. ทุนตามขนาดของการสะสมทุน/ขนาดของการครอบครองปัจจัยการผลิต การแบ่งทุนประเภทนี้เป็นไปตามทฤษฎีของคาร์ล มาร์ก ซึ่งจำแนกได้ดังต่อไปนี้

5.1 ทุนใหญ่หรือทุนผูกขาด คือ ทุนที่มีเครือข่าย ทุนที่มีอาณาจักรทุน ทุนที่มีอำนาจผูกขาดในระบบเศรษฐกิจ เช่น ทุนธนาคาร ทุนปูนซีเมนต์ ทุนในกลุ่มเครือเจริญโภคภัณฑ์ เป็นต้น

5.2 ทุนระดับกลาง ได้แก่ กลุ่มทุนที่มีลักษณะของการประกอบการเดี่ยว ไม่มีอาณาจักรและเครือข่าย มีขนาดการจ้างงานไม่เกิน 500 คน ทุนประเภทนี้ได้แก่ สถานประกอบการบริษัทห้างร้านและโรงงาน ที่ดำเนินธุรกิจในการผลิตตามรูปแบบทุนนิยมและยังรวมไปถึงธุรกิจการเกษตร ที่ทำเป็นการค้าจ้างแรงงานประกอบการผลิตเป็นหลัก เช่น ธุรกิจไร่ อ้อย ไร่มัน ลำไย

5.3 ทุนเล็กหรือทุนย่อย ในภาษาเศรษฐศาสตร์การเมือง เรียกว่า “ทุนน้อย” (Pretty Bourgeoisie)

6. ทุนตามยุทธศาสตร์ของการต่อสู้ทางการเมือง คือ การสร้างแนวคิดและจิตสำนึกที่จะรวมคนในชาติเพื่อต่อสู้กับอิทธิพลต่างชาติ การจำแนกทุนตามประเภทนี้ มีเป้าหมายอยู่ที่การทำลายทุนต่างชาติ โดยระบุว่าทุนต่างชาติเป็นทุนจักรวรรดินิยมและทุนภายในชาติเป็นทุนแห่งชาติ (National Bourgeoisie) ตามแนวคิดนี้ได้เรียกร้องคนงานร่วมมือกับทุนแห่งชาติเพื่อโค่นล้มทุนต่างชาติ เช่น พรรคก๊กมินตั๋ง และพรรคคอมมิวนิสต์ เป็นต้น

กระบวนการสะสมทุนตามแนวคิดของมาร์กซิสต์

ตามตัวแบบของสำนักเศรษฐศาสตร์การเมืองแนวมาร์กซิสต์ กระบวนการสะสมทุน ก็คือการเปลี่ยนแปลงมูลค่าส่วนเกินที่ได้จากการเอาเปรียบผู้ใช้แรงงานให้เป็นทุนใหม่ ซึ่ง

กระบวนการดังกล่าวเป็นพลังที่สำคัญของระบบทุนนิยมอันเป็นผลให้เกิดการผลิตขนาดใหญ่
นำไปสู่การผูกขาด (วุฒิชัย พรรณเชษฐ์, 2546, หน้า 94-103; สมชาย เม่นแถม, 2539, หน้า 54-59)

ในแง่ของกระบวนการสะสมทุนนั้นคาร์ล มาร์ก ได้อธิบายการสะสมทุนของระบบ
นายทุนด้วย “ทฤษฎีมูลค่าส่วนเกิน” (Theory of Surplus Value) ซึ่งเป็นการอธิบายการขูดรีดโดย
ชี้ให้เห็นถึงความแตกต่างระหว่างมูลค่าของสินค้าที่แรงงานผลิตได้กับมูลค่าหรือค่าจ้างที่แรงงาน
ได้รับ ความแตกต่างนี้ก็คือ มูลค่าส่วนเกิน (Surplus Value) ซึ่งแท้จริงแล้วควรเป็นของแรงงานแต่
นายทุนกลับรวบรวมไว้เป็นของตนเอง ในระบบนายทุน “เงิน” ถูกนำไปเพื่อการขูดรีดแรงงาน
ดังนั้นเงินจึงกลายเป็น “ทุน” การหมุนเวียนของทุนปรากฏให้เห็นในรูปของ M-C-M₁ กล่าวคือ
นายทุนนำเอาสินค้าบางชนิดเข้าสู่กระบวนการผลิตเพื่อทำให้สินค้านั้นสร้างมูลค่ามากกว่าเดิมโดย
เงินก้อนหลัง (M₁) จะมีมูลค่าสูงกว่าเงินก้อนแรก (M) จุดประสงค์ของกระบวนการนี้คือ “กำไร”
คำถามที่ตามมาคือ สินค้าชนิดใดที่ก่อให้เกิดมูลค่าเท่ากับมูลค่าของตัวเองและมูลค่าส่วนเกินที่ทำให้
นายทุนต้องซื้อสินค้านี้จึงจะมีกำไร ซึ่งคาร์ล มาร์ก อธิบายไว้ว่า “พลังแรงงาน” (Labor Power) คือ
สินค้าชนิดนี้ (ฉัตรทิพย์ นาถสุภา, 2549, หน้า 169-171)

การที่นายทุนยึดเอาส่วนเกินนี้มา มาร์กอธิบายว่าเกิดขึ้นจากกระบวนการ “การขูดรีด”
(Exploitation) กล่าวคือ นายทุนจะจ่ายค่าจ้างเท่ากับพลังแรงงาน ซึ่งมูลค่าพลังแรงงานอย่างน้อย
ที่สุดที่นายทุนจ่ายให้แรงงาน จะเท่ากับค่ายังชีพของแรงงานและครอบครัว พลังแรงงานนี้เมื่อ
นายทุนซื้อมาแล้วก็จะเป็นสิทธิของนายทุนที่จะใช้ตามใจชอบ พลังแรงงานมีคุณสมบัติพิเศษ คือ
สามารถก่อให้เกิดมูลค่าได้มากกว่ามูลค่าของตัวเอง ซึ่งแตกต่างจากสินค้าชนิดอื่น ๆ ที่นายทุนซื้อมา
ซึ่งจะให้พลังทำงานเท่ากับปริมาณที่ต้องการ ดังนั้นสินค้าที่แรงงานผลิตได้จึงมีมูลค่ามากกว่ามูลค่า
ของพลังแรงงาน (ค่าจ้าง) ความแตกต่างระหว่างมูลค่าของสินค้ากับมูลค่าของพลังแรงงานก็คือ
ค่าส่วนเกิน (Surplus Value) กล่าวอีกนัยหนึ่ง ค่าส่วนเกิน ก็คือ ผลผลิตส่วนเกินที่แรงงานผลิตได้แต่
นายทุนกลับเก็บไว้แต่เพียงผู้เดียว (ฉัตรทิพย์ นาถสุภา, 2549, หน้า 172)

หากมองอย่างผิวเผินกระบวนการดังกล่าวน่าจะเป็นระบบแลกเปลี่ยนโดยเสรี แต่คาร์ล
มาร์ก ก็พยายามที่จะชี้ให้เห็นว่ากระบวนการดังกล่าวเป็นเพียงทฤษฎีของระบบทาสที่มีการขูดรีด
แรงงานส่วนเกินโดยตรง (Surplus Labor) และระบบศักดินาที่มีการขูดรีดผลผลิตส่วนเกิน (Surplus
Product) แต่รูปแบบในการขูดรีดในระบบนายทุนอาจซ่อนเร้นกว่าและอยู่ในรูปที่แตกต่างกันไป
(ฉัตรทิพย์ นาถสุภา, 2549, หน้า 175)

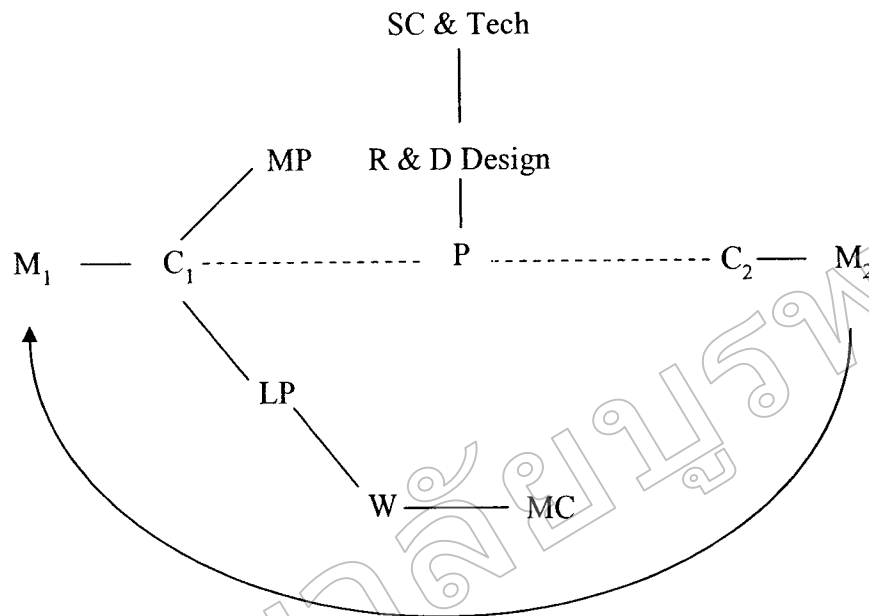
ดังที่ผู้วิจัยได้กล่าวไปแล้วข้างต้นว่า ทุนที่ใช้ในการประกอบธุรกิจตามแนวคิดของมาร์ก
นั้นสามารถแบ่งออกได้เป็นสองประเภท คือ ทุนคงที่ (Constant Capital หรือ C) และทุนผันแปร
(Variable Capital หรือ V) อัตราส่วนระหว่างทุนคงที่และทุนผันแปร เรียกว่า องค์ประกอบอินทรีย์

ของทุน (Organic Composition Of Capital = C/V) สินค้าที่แรงงานสร้างขึ้นมาใหม่แบ่งออกได้เป็น 2 ส่วน คือ ส่วนที่นายทุนได้ไปเรียกว่าส่วนเกิน (Surplus Value = S) และส่วนที่เป็นค่าจ้างแรงงาน ก็คือ ทุนแปรผัน (V) มาร์กเรียกอัตราส่วนระหว่างค่าส่วนเกินกับค่าจ้างนี้ว่า อัตราส่วนเกิน (Rate Of Surplus Value ; S/V) ถ้าอัตราส่วนนี้สูงขึ้นเท่าใด ก็แสดงว่านายทุนเอาส่วนของสินค้าที่สร้างขึ้นไป มากเท่านั้น อัตราส่วนนี้จึงมีชื่ออีกอย่างหนึ่งว่า “อัตราการขูดรีด” (Rate of Exploitation) (ฉัตรทิพย์ นาถสุภา, 2549, หน้า 176-177)

ดังนั้นเมื่อการผลิตของระบบทุนดำเนินต่อไปจะก่อให้เกิด “กระบวนการสะสมทุน” (Accumulation of Capital) กระบวนการสะสมทุนตามแนวคิดนี้ ก็คือ การนำเอาส่วนเกินมาลงทุน ใหม่ เป็นการเพิ่มค่าส่วนเกินอาจทำได้โดยการลงทุน การใช้เครื่องจักรใช้เทคนิคสมัยใหม่ อันจะเป็นผลให้แรงงานใช้เวลาผลิตสินค้าน้อยลง ทำให้สามารถผลิตสินค้าส่วนเกินให้แก่ทุนมากขึ้น ฉะนั้นค่าส่วนเกินทั้งหมดจึงต้องสูงขึ้นเรื่อยๆ ขณะเดียวกันผลจากกระบวนการสะสมทุนก็ทำให้ ค่าจ้างมีแนวโน้มเพิ่มขึ้นด้วย ทั้งนี้เพราะอำนาจการผลิต (Productivity) ของแรงงานเพิ่มขึ้น อย่างไรก็ตามถ้าจะพิจารณาให้ละเอียดแล้วก็จะพบว่า อัตราค่าจ้างที่เพิ่มขึ้นนั้นจะเป็นสัดส่วนที่ต่ำกว่าค่าส่วนเกินที่นายทุนได้รับ เมื่อการสะสมทุนดำเนินต่อไปทุนทั้งหมดจะกระจุกตัวใหญ่ขึ้น (Concentration of Capital) ค่าส่วนเกินทั้งหมดจะเพิ่มขึ้น (ฉัตรทิพย์ นาถสุภา, 2549, หน้า 177-178)

ผลของการสะสมทุนในระยะยาว มาร์ก ได้อธิบายว่าอัตรากำไรเฉลี่ย (Average Rate of Profit) จะมีแนวโน้มลดลง การที่อัตรากำไรมีแนวโน้มลดลงทำให้ทุนขนาดเล็กไม่สามารถอยู่ได้ อย่างโดดเดี่ยวจึงต้องรวมเข้ากับทุนขนาดใหญ่ เมื่อเป็นเช่นนี้แล้วจะทำให้การแข่งขันระหว่าง นายทุนจะมีความรุนแรงขึ้น นายทุนขนาดใหญ่จะทำลายนายทุนขนาดเล็กโดยการดูดกลืนกลุ่มที่มี ขนาดเล็กกว่าท้ายสุดนายทุนขนาดเล็กจะกลายเป็นผู้ขายแรงงาน (ฉัตรทิพย์ นาถสุภา, 2549, หน้า 178-179)

นอกจากนี้แล้วคาร์ล มาร์ก ยังได้อธิบายถึงวงจรแห่งการสะสมทุนที่เป็นไปอย่าง เหลือมล้าทั้งในแง่ของพื้นที่และเวลา (Spatial/ Temporal) ภาพที่ 1 (สุธี ประศาสน์เศรษฐ, 2544, หน้า 38-82)

ภาพที่ 1 วงจรการสะสมทุนตามแนวคิดของคาร์ล มาร์ก

M_1	คือ	เงินทุน (Money Capital)
C_1	คือ	สินค้า
MP	คือ	ปัจจัยในการผลิตอันได้แก่ โรงเรือน โรงงาน เครื่องจักรกล ตลอดจนถึง วัตถุดิบที่ต้องการ ใช้ในการผลิต
LP	คือ	พลังแรงงาน (Labor Power) คือ ความสามารถในการทำงาน
W	คือ	ค่าจ้าง, เงินเดือน
MC	คือ	สินค้าที่คนงานซื้อด้วยค่าจ้าง, หรือปัจจัยในการดำรงชีพ
P	คือ	กรรมวิธีในการผลิต (Production Process)
C_2	คือ	สินค้าที่ผลิตขึ้นได้ ซึ่งต้องมีมูลค่าสูงกว่า C_1 คือมี “มูลค่าส่วนเกิน” ที่แรงงานสร้างขึ้นรวมอยู่ด้วย
M_2	คือ	เงินที่ได้จากการแปร C_1 เป็นตัวเงินหรือการขาย C_2 ซึ่งจะต้องขายได้ มากกว่าเงินลงทุนแรกเริ่ม ($M_2 = M_1 + m$)
m	คือ	มูลค่าส่วนเกินในที่นี้หมายถึง กำไร

กระบวนการสะสมทุนเริ่มจากการที่กลุ่มทุนนำ “เงินทุน(M_1)” มาลงทุนเพื่อก่อตั้งกิจการ โดยการซื้อ “สินค้า (C_1)” ซึ่งในที่นี้ประกอบด้วยการซื้อ “ปัจจัยการผลิต (MP)” และซื้อ “พลังแรงงาน (LP)” ในการทำงานของคนงานหรือกล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือ “ค่าจ้าง” จากนั้นก็จะนำไปสู่

กระบวนการจัดการนำปัจจัยการผลิตและพลังงานเข้าสู่ “การผลิต (P)” เพื่อผลิตสินค้าอย่างใดอย่างหนึ่ง เมื่อ “ผลิตสินค้า (C_2)” ได้แล้วก็ต้องนำสินค้าไปขายในระบบตลาด ซึ่งเป็นกระบวนการแปรมูลค่าส่วนที่อยู่ในสินค้าที่ผลิตขึ้นได้ให้กลายเป็นตัวเงิน ผลจากการดำเนินการ ตามกระบวนการดังกล่าวจะออกมาในรูปของ “ผลกำไร (Realization)” ซึ่งนั่นก็คือขั้นตอน C_2 - M_2 ตามภาพที่ 1 ดังนั้นนายทุนจึงทำทุกวิถีทางเพื่อที่จะแปลง (C_2) ให้เป็นจำนวนเงินที่มากกว่าเงินลงทุนเริ่มแรกหรือทำให้ M_2 มากกว่า M_1 อันจะทำให้มีผลกำไรเกิดขึ้น สมมุติผลกำไรที่เกิดขึ้นเป็น m ดังนั้น $M_2 = M_1 + m$ เมื่อนำ (M_2) ไปลงทุนซ้ำจะเป็นการขยายตัวของกระบวนการสะสมทุนต่อไป เมื่อพิจารณาจากวงจรของการสะสมทุนข้างต้นก็จะพบว่ากระบวนการสะสมทุนเป็นการแสดงออกถึงความสัมพันธ์ทางสังคม (Social Relation) ในลักษณะของการต่อสู้ทางชนชั้นระหว่างนายทุนและแรงงาน เนื่องจากในระบบทุนนิยม นายทุนจะพยายามหาเครื่องจักรเพื่อใช้ทดแทนพร้อม ๆ กับการพัฒนาองค์กร ทั้งนี้เพราะค่าจ้างที่สูงขึ้นย่อมเป็นการลดทอนอัตราผลกำไรที่นายทุนจะได้รับ (สุธี ประศาสน์เศรษฐ, 2544, หน้า 38-82)

ในภาคธุรกิจเมื่อมีทุนเป็นจำนวนมากก็ย่อมที่จะมีการขยายทุนให้เป็นกลุ่มทุนขนาดใหญ่ และพยายามที่จะสร้างเครือข่ายทั้งในและต่างประเทศ เมื่อทุนเหล่านี้สามารถขยายกิจการข้ามพรมแดนระหว่างชาติแล้วก็จะกลายเป็นกลุ่มธุรกิจข้ามชาติซึ่งเรียกว่า “กระบวนการข้ามชาติของทุน” (Transnationalization) อันเป็นการขยายตัวออกสู่ภายนอก หากกลุ่มข้ามชาติเหล่านี้สามารถใช้ประโยชน์จากอำนาจรัฐของประเทศนั้น ๆ เข้าช่วยส่งเสริมและสนับสนุนแล้ว กระบวนการดังกล่าวก็จะเป็นการรวมประเทศส่วนรอบข้างให้เข้ามาอยู่ในระบบทุนนิยมโลก (Incorporation) ซึ่งในปัจจุบันจะเห็นได้จากการขยายตัวของกลุ่มทุนซึ่งเป็นตัวแทนของประเทศใหญ่ ๆ ออกไปลงทุนในต่างประเทศในลักษณะของทุนข้ามชาติ หากพิจารณาตามระบบโลกแล้วกระบวนการดังกล่าวเป็นไปโดยองค์รวมทั้งโลกไม่แยกว่าเป็นกระบวนการสะสมทุนของภาคธุรกิจหรือของภาครัฐ

ดังนั้นหากใช้แนวคิดของระบบโลกมาอธิบายการสะสมทุนของการพัฒนาอุตสาหกรรมในจังหวัดระยองก็จะพบว่า กระบวนการสะสมทุนและการพัฒนาอุตสาหกรรมของจังหวัดระยองเป็นไปตามตัวแบบของของระบบทุนนิยมโลก กล่าวคือ ได้รับอิทธิพลจากการขยายตัวจากประเทศแม่สู่ภายนอก (Outward Expansion) ผ่านการลงทุนของบริษัทข้ามชาติ โดยมีพื้นฐานของกระบวนการการแบ่งงานกันทำที่เป็นหนึ่งเดียว (Single Division of Expansion) ภายใต้กระบวนการผลิตและการค้าที่เชื่อมโยงกันซึ่งเป็นผลให้การพัฒนาอุตสาหกรรมของจังหวัดระยองถูกผนวกเข้ากับการสะสมทุนของประเทศแม่ (สุธี ประศาสน์เศรษฐ, ม.ป.ป.)

การขยายมูลค่าส่วนเกินโดยการทำลายทรัพยากรธรรมชาติ

นับตั้งแต่สงครามโลกครั้งที่สองสิ้นสุดลงนโยบายทางด้านเศรษฐกิจของประเทศต่าง ๆ ให้ความสำคัญสูงสุดแก่เรื่องการพัฒนา (Development) โดยมีเป้าหมายอยู่ที่การสร้าง ความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ (Economy Growth) ยุทธศาสตร์ที่ถูกนำมาใช้เพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ดังกล่าว คือ ยุทธศาสตร์ของความเจริญ (Growth Strategy) ที่ชี้ว่าความเติบโตในการผลิตของชาติ การผลิตของชาติขึ้นอยู่กับ การเพิ่มประสิทธิภาพของปัจจัยการผลิต เช่น ทุน แรงงาน และการสะสม ทุนโดยใช้วิธีการของการขยายการลงทุนเพื่อสร้างโรงงาน การซื้อเครื่องจักรเครื่องมือต่าง ๆ เพื่อเพิ่ม ศักยภาพในการผลิตอันจะทำให้รายได้ประชาชาติเพิ่มขึ้นสำหรับวิธีการที่ประเทศต่าง ๆ นำมาใช้ เพื่อสร้างความเจริญเติบโตให้กับตัวเลขเศรษฐกิจ คือ การเร่งรัดพัฒนาอุตสาหกรรมแนวคิดนี้ได้ เข้ามาครอบงำการวางแผนนโยบายของประเทศในโลกว่ารวมทั้งประเทศไทยการพัฒนา ดังกล่าวมีสมมติฐานว่าเมื่อเศรษฐกิจเจริญขึ้น ก็จะมีการจ้างงานมากขึ้น มีการผลิตมากขึ้นความ สมบูรณ์ก็จะเกิดขึ้นกับคนส่วนใหญ่ (ปรีชา เปี่ยมพงศ์สานต์, 2538, หน้า 40-56)

ดังนั้นเพื่อที่จะทำให้เศรษฐกิจขยายตัวก็จะต้องผลิตสินค้าให้มากขึ้น เมื่อมีการผลิตมาก ขึ้นก็ต้องมีการเร่งให้เกิดการบริโภคมากขึ้นและผู้บริโภคควรจะบริโภคสินค้าใหม่ ๆ อยู่ตลอดเวลา เมื่อเป็นเช่นนี้แล้ว ผู้บริโภคจะถูกลูกปั่นให้มีความต้องการใหม่ ๆ คือ มีจิตสำนึกแห่งการ ครอบครองและการสะสมวัตถุ การกระทำเช่นนี้มีจุดมุ่งหมาย “แสวงหากำไรสูงสุด” (ปรีชา เปี่ยมพงศ์สานต์, 2538, หน้า 38-39)

การสร้าง ความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ โดยอาศัยการพัฒนาอุตสาหกรรมเป็นพื้นฐาน นั้นแม้จะทำให้ตัวเลขของรายได้ประชาชาติ (Gross Nation Product: GNP) ของประเทศต่าง ๆ เพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว แต่สิ่งที่เป็นผลตามมาจากการพัฒนา ก็คือ ช่องว่างทางเศรษฐกิจระหว่างคนจน กับคนรวย ประกอบกับเศรษฐกิจของประเทศเป็นระบบเปิด (Open System) คือ ระบบเศรษฐกิจที่ นำเอาทรัพยากรต่าง ๆ ออกมาจากสิ่งแวดล้อมและนำมาแปรรูปเป็นสินค้าหรืออุปโภคบริโภค ใน ขณะเดียวกันเศรษฐกิจก็ปล่อยของเสียหรือสิ่งที่ไม่ได้ใช้หรือสารพิษออกสู่สิ่งแวดล้อม (ปรีชา เปี่ยมพงศ์สานต์, 2542, หน้า 5) ดังนั้นการใช้ทรัพยากรธรรมชาติอย่างฟุ่มเฟือยและความเสื่อมโทรม ทางสิ่งแวดล้อมสาเหตุส่วนหนึ่งจึงมาจากปัจจัยทางเศรษฐกิจ โดยเฉพาะอย่างยิ่งระบบตลาดเสรีซึ่ง ไม่มีการควบคุมและละเลยต้นทุนเกี่ยวกับธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ประกอบกับความล้มเหลวของ รัฐบาลในการแก้ไขปัญหาจึงไม่สามารถทำให้เกิดคุณภาพทางเศรษฐกิจได้ (ปรีชา เปี่ยมพงศ์สานต์, 2542, หน้า 55)

ความเสื่อมโทรมของทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมเกิดขึ้นมาได้ก็เพราะมีแรงจูงใจ บางอย่าง (Incentive) ที่กระตุ้นให้นายทุนนั้นมีพฤติกรรมในการทำลายสิ่งแวดล้อม แรงจูงใจ เกิดขึ้นจากระบบและโครงสร้างสถาบันทางเศรษฐกิจ (Institution) ที่ดำรงอยู่ในตลาดสุดขั้ว (Free

Market) นายทุนมีแนวโน้มที่จะใช้ทรัพยากรธรรมชาติและปล่อยมลพิษออกมา อย่างไม่มีขอบเขต ทั้งนี้เพราะนายทุนต้องการกำไร (Profit Motive) ดังนั้นนายทุนจึงต้องทำทุกวิถีทางที่จะลดต้นทุนให้มากที่สุดซึ่งต้นทุนในการผลิตนี้หมายรวมถึงต้นทุนทางสิ่งแวดล้อมและทรัพยากรธรรมชาติ กล่าวคือในการลงทุนหรือกระบวนการการผลิตของนายทุน ไม่ได้คำนึงถึงการใช้ทรัพยากรธรรมชาติ อย่างคุ้มค่าและผลกระทบทางด้านสิ่งแวดล้อมที่เกิดขึ้น (ปรีชา เปี่ยมพงศ์สานต์, 2542, หน้า 2)

ตลอดระยะเวลาที่ผ่านมา นายทุนได้ใช้บริการสิ่งแวดล้อม (Environment Service) แบบที่ไม่ต้องเสียค่าใช้จ่าย วิธีการแบบนี้ได้ให้ผลประโยชน์แก่ผู้ผลิตเอกชนแต่สร้างความเสียหายให้กับสิ่งแวดล้อม ความเสียหายทางสิ่งแวดล้อมไม่กระทบกระเทือนผู้ผลิตเลย เพราะไม่ถูกบันทึกให้เป็นต้นทุนภายใน (Internal Cost) ของโรงงานแต่ความเสียหายนี้ส่งผลกระทบต่อสังคมซึ่งเรียกความเสียหายทางสิ่งแวดล้อมแบบนี้ว่าต้นทุนภายนอก (External Cost) (ปรีชา เปี่ยมพงศ์สานต์, 2542, หน้า 60)

แม้ในกระบวนการผลิตจะได้มีการนำ “ระบบตลาด” เข้ามาใช้ แต่ระบบตลาดมีประสิทธิภาพเฉพาะการใช้ทรัพยากรมีค่า แต่กลับล้มเหลวในการทำให้ผู้ผลิตใช้ทรัพยากรธรรมชาติอย่างมีประสิทธิภาพความบกพร่องของตลาดนี้เกิดขึ้น เพราะผู้ผลิตคำนึงถึงแต่ราคาตลาดของทรัพยากรที่นำมาใช้ในกระบวนการผลิต ในขณะที่เดียวกันผู้ผลิตจะใช้ทรัพยากรธรรมชาติอย่างไร้ขอบเขต เช่น ปล่อยน้ำเสียจากโรงงานอุตสาหกรรมลงสู่แม่น้ำ ทั้งนี้เพราะผู้ผลิตไม่ต้องเสียค่าใช้จ่าย ดังนั้นต้นทุนภายในจึงไม่เพิ่มขึ้น เส้นต้นทุน (Marginal Variable Cost: MVC) จึงไม่สูงขึ้น แต่การกระทำในลักษณะนี้เป็นการสร้างต้นทุนภายนอก (External Cost) ให้แก่สังคมและชุมชน ซึ่งความเป็นจริง ควรจะมีการผลักดันให้ผู้ผลิตนำเอาต้นทุนภายนอก เข้าไปพิจารณาในการคิดต้นทุนของโรงงานอุตสาหกรรม (Internalization) ซึ่งจะสามารถลดปริมาณการผลิตลงไปสู่ระดับที่ผู้ผลิตเห็นว่าเหมาะสม(เพราะคำนึงถึงความเสียหายทางสิ่งแวดล้อม) นั่นหมายความว่าระดับมลภาวะที่สูงก็จะอยู่ในระดับมลภาวะที่เหมาะสมหรือที่เรียกว่า Social Optimum Level of Pollution (ปรีชา เปี่ยมพงศ์สานต์, 2542, หน้า 60-61)

เนื่องจากแนวคิดการสะสมทุนของคาร์ล มาร์ก เน้นการวิเคราะห์ความขัดแย้งระหว่างชนชั้นเป็นหลัก ดังนั้นศูนย์กลางของการวิเคราะห์ คือ การขูดรีดมนุษย์โดยมนุษย์ด้วยกัน เพราะฉะนั้นการขูดรีดทรัพยากรธรรมชาติโดยมนุษย์จึงเป็นเรื่องที่ถูกมองข้าม ที่เป็นเช่นนั้นอาจเพราะว่าในระยะเริ่มต้นของการพัฒนาเศรษฐกิจ การขูดรีดแรงงานเป็นปัญหาที่รุนแรงไร้มนุษยธรรมและก่อให้เกิดความไม่พอใจไปทั่วสังคม จึงเป็นเรื่องที่จำเป็นต้องได้รับการแก้ไขก่อน ดังนั้นการวิเคราะห์การขูดรีดผู้ใช้แรงงานโดยชนชั้นนายทุนจึงเป็นประโยชน์สำหรับมนุษย์ ที่

ขณะนั้นถูกรอรับด้วยการบูรีของชนชั้นนายทุน โดยไม่คำนึงถึงเรื่องการคุ้มครองธรรมชาติ แต่ปรากฏการณ์ในการพัฒนาอุตสาหกรรมของจังหวัดระยอง พบว่า นอกจากจะมีการสะสมทุน โดยผ่านความสัมพันธ์และความขัดแย้งระหว่างชนชั้นแล้ว ยังมีกระบวนการสะสมทุนผ่านการบูรีส่วนเกินจากทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ดังจะเห็นได้จากการเกิดปัญหาทางด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่ปรากฏออกมาให้เห็น ไม่ว่าจะเป็น การถมทะเลเพื่อขยายพื้นที่อุตสาหกรรม ปัญหามลพิษทางอากาศ น้ำและดิน เป็นต้น

ดังนั้นวิทยานิพนธ์ฉบับนี้จึงพยายามที่จะขยายหลักการ “มนุษยธรรม” ให้ครอบคลุมในด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมไม่ใช่มนุษยธรรมต่อมนุษย์แต่เพียงอย่างเดียว โดยจะเป็นการปรับทฤษฎีโดยใช้แนวคิดที่เรียกว่า Green Political Economy ดังต่อไปนี้ (ปริชา เปี่ยมพงศ์สานต์, 2541, หน้า 26)

1. มองความสัมพันธ์เชิงไดอะเล็กติก (Dialectic) ว่าระบบเศรษฐกิจ สังคมและธรรมชาติมีความสัมพันธ์กัน มีความเชื่อมโยงและมีผลกระทบซึ่งกันและกันอย่างแยกไม่ออก
2. มนุษย์และธรรมชาติเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันและไม่อาจแยกออกจากกันได้อย่าง

เด็ดขาด

แนวคิดเรื่องตัวแบบการสะสมทุนในประเทศส่วนรอบข้าง

ตัวแบบของการสะสมทุนของประเทศส่วนรอบข้างที่จะใช้ในวิทยานิพนธ์ฉบับนี้จะเน้นไปที่การสะสมทุนของประเทศโลกที่สามเป็นหลัก โดยจะเป็นการสังเคราะห์ตามแนวคิดของนักวิชาการ เช่น Fernando Henrique Cardoso, O' Donnell, Peter Evans และ Akira Suehiro ซึ่งนักวิชาการเหล่านี้ได้ศึกษาวิธีการและกระบวนการสะสมทุนของกลุ่มทุนในประเทศต่าง ๆ ดังต่อไปนี้

การสะสมทุนตามแนวคิดของ Fernando Henrique Cardoso คือ การนำประเทศให้เข้าสู่การพัฒนาอุตสาหกรรม แต่กลุ่มประเทศในโลกที่สาม การพัฒนาประเทศให้เข้าสู่การเป็นประเทศอุตสาหกรรมยังขาดปัจจัยในการผลิตที่จำเป็นทำให้ประเทศเหล่านี้พึ่งพาอาศัยปัจจัยการผลิตจากกลุ่มประเทศโลกที่หนึ่งกระบวนการดังกล่าวนำไปสู่การ “การพัฒนาที่ควบคู่กับการพึ่งพิง” (Dependency and Development)

การพัฒนาในที่นี้ คือ การสร้างความเติบโตทางเศรษฐกิจของประเทศกำลังพัฒนา ซึ่งไม่เป็นไปตามทฤษฎี Dependent Theory ที่ว่าการเติบโตทางเศรษฐกิจของประเทศโลกที่สาม ถูกกำหนดโดยตรงจากพัฒนาการและการขยายตัวของเศรษฐกิจประเทศโลกที่หนึ่ง ในลักษณะที่คล้ายกับว่า ฝ่ายแรกอยู่ภายใต้การบงการของฝ่ายหลัง แต่สำหรับ Fernando Henrique Cardoso

กลับให้ความสำคัญไปที่ปัจจัยภายนอกประเทศควบคู่กับปัจจัยในประเทศ โดยอาศัยการวิเคราะห์ประวัติศาสตร์เชิงโครงสร้าง

Furnando Henrique Cardoso ได้วิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างชนชั้นภายในและภายนอก ควบคู่กับการพัฒนาอุตสาหกรรมของระบบทุนนิยมโลกว่า สัมพันธภาพระหว่างกลุ่มประเทศโลกที่หนึ่งกับกลุ่มประเทศโลกที่สามมิได้เป็นลักษณะ Zero-Sum Game เหมือนในอดีต (กล่าวคือ กลุ่มประเทศโลกที่หนึ่งได้ประโยชน์แต่ฝ่ายเดียวโดยขณะที่กลุ่มประเทศโลกที่สามเสียเปรียบ) แต่เป็นสัมพันธภาพที่อำนวยประโยชน์ให้แก่ทั้งสองฝ่าย กล่าวคือ การบูดริคและการเอารัดเอาเปรียบที่เกิดขึ้นจากเงื่อนไขการพึ่งพิงนั้น มิได้ให้ประโยชน์แก่ประเทศภายนอกด้านเดียว แต่ผลประโยชน์ที่เกิดขึ้นเป็นผลประโยชน์ร่วมกันระหว่างชนชั้นที่มีอิทธิพลภายในประเทศและภายนอกประเทศ ซึ่งพลังภายนอกประเทศนั้นประกอบไปด้วย บรรษัทข้ามชาติ เทคโนโลยี ระบบการเงินระหว่างประเทศ ผู้เชี่ยวชาญทางเศรษฐกิจและการทหาร ในนามของจักรวรรดินิยม (พิชญ์ สุนทรารักษ์, 2531, หน้า 20-21)

อิทธิพลและภาวะครอบงำของพลังภายนอกนั้นได้ปรากฏออกมาในรูปของการใช้ประโยชน์จากพลังภายใน อันได้แก่ กลุ่มต่าง ๆ ที่มีผลประโยชน์และค่านิยมที่สอดคล้องกับนายทุนต่างชาติ ดังนั้นกลุ่มประเทศโลกที่สามจึงมี “การพัฒนา” ไปพร้อม ๆ กับการพึ่งพิงอันเป็นสภาพเดิม โดยความสัมพันธ์ของประเทศทั้งสองกลุ่มนั้นเป็นความสัมพันธ์เชิงโครงสร้างในลักษณะของโครงสร้างครอบงำ (Structures of Domination) ซึ่งเป็นการสะท้อนถึงผลประโยชน์ร่วมระหว่างกลุ่ม (พิชญ์ สุนทรารักษ์, 2531, หน้า 26-30)

Furnando Henrique Cardoso ได้กล่าวถึงรูปแบบของการพัฒนาที่ควบคู่กับการพึ่งพิง คือ การที่ประเทศต่าง ๆ ยกระดับประเทศโดยการพัฒนาอุตสาหกรรมให้มีความเข้มข้นขึ้น โดยต่างประเทศจะเป็นผู้ให้การสนับสนุนเทคโนโลยี ความชำนาญทางด้านความจัดตั้ง การตลาดและทุนเพื่อการพัฒนาโดยผ่านบรรษัทลงทุนข้ามชาติ

Furnando Henrique Cardoso ได้อธิบายเพิ่มเติมถึงแนวโน้มของระบบทุนนิยมโลกว่าจะออกมาในลักษณะของการพึ่งพิงซึ่งกันและกันทางด้านการผลิตหรือที่เรียกกันว่า การกระจายขั้นตอนของการผลิตไปยังหลาย ๆ ประเทศ (Internationalization of Production) อันหมายถึงการแบ่งสรรงานระหว่างประเทศแบบใหม่ คือ การย้ายฐานการผลิตบางกิจการจากกลุ่มประเทศโลกที่หนึ่งไปลงทุนยังประเทศในโลที่สาม ดังนั้นกระบวนการสะสมทุนในสมัยใหม่จึงมิได้เป็นผลมาจากการค้าแต่เพียงอย่างเดียว แต่ยังรวมถึงกระบวนการผลิตที่อยู่ภายใต้การควบคุมของบรรษัทข้ามชาติ เนื่องจากบริษัทเหล่านี้ได้เข้ามาลงทุนในภาคอุตสาหกรรม การลงทุนดังกล่าวจะมีนายทุนชาติของประเทศในโลที่สามร่วมอยู่ด้วย ดังนั้นกระบวนการสะสมทุนและการพัฒนาในกลุ่มประเทศ

โลกที่สามโดยบริษัทลงทุนข้ามชาติ จึงมิได้เป็นปรากฏการณ์ที่มีความขัดแย้งกัน อย่างไรก็ตาม แม้ว่าพัฒนาดังกล่าวจะมีการพึ่งพิงอยู่ก็ตาม แต่รัฐบาลในกลุ่มประเทศโลกที่สามก็สามารถที่จะต่อรองกับบริษัทลงทุนข้ามชาติเพื่อผลประโยชน์ของประเทศชาติ การพัฒนาที่ควบคู่ไปกับการพึ่งพิงที่ว่านี้ ระดับภายในจะออกมาในรูปของการร่วมมือด้านการลงทุนและการดำเนินกิจการระหว่างรัฐ บริษัทลงทุนข้ามชาติและนายทุนชาติ (พินิจ สุนทรารักษ์, ม.ป.ป.)

ความร่วมมือระหว่างกลุ่มทุนต่างๆ เหล่านี้ปรากฏออกมาให้เห็นเป็นรูปแบบของพันธมิตร (Alliance) ซึ่ง O' Donnell ได้นำเสนอรูปแบบพันธมิตรของชนชั้นนำในกระบวนการสะสมทุน ดังต่อไปนี้ (ชัยยนต์ ประดิษฐ์ศิลป์, 2533)

1. พันธมิตรทวิภาคี (Duo) เป็นความสัมพันธ์ระหว่างชนชั้นนำของรัฐและพลังภายนอก (หรือภาคต่างประเทศ หรือ Foreign Sector) โดยรัฐบาลจะมีบทบาทในการสร้างเสถียรภาพทางการเมืองเพื่อเปิดทางให้ฝ่ายทุนข้ามชาติเข้ามาลงทุนและให้ความช่วยเหลือต่างๆ ส่วนฝ่ายทุนข้ามชาติ มีบทบาทในการนำทุนเข้า เช่น การลงทุนเพิ่ม การนำเครื่องจักรและเทคโนโลยีใหม่ๆ เข้าและนำเงินตราต่างประเทศ พันธมิตรแบบนี้อาจแตกสลายได้เนื่องจากนายทุนชาติซึ่งไม่ได้รับประโยชน์จะมีการเคลื่อนไหวให้เกิดการเปลี่ยนแปลง ทำให้พันธมิตรแบบทวิภาคีนี้ไม่มั่นคงเท่าใดนัก
2. พันธมิตรไตรภาคี (Trio หรือ Triple Alliance) เป็นการประสานผลประโยชน์ระหว่างชนชั้นนำของรัฐ พลังภายนอกและนายทุนท้องถิ่น พันธมิตรในรูปแบบนี้พัฒนามาจากพันธมิตรแบบทวิภาคี โดยการดึงนายทุนท้องถิ่นเข้ามาส่วนร่วม พันธมิตรแบบนี้รัฐจะทำหน้าที่เป็นพี่เลี้ยงให้กับนายทุนท้องถิ่น ในขณะเดียวกันก็จะสร้างหลักประกันในเรื่องเสถียรภาพทางการเมืองให้ฝ่ายทุนข้ามชาติ ในขณะเดียวกันทุนข้ามชาติก็ต้องยอมรับการถูกจำกัดบทบาท เนื่องจากรัฐจำเป็นต้องใช้นโยบายปกป้องทางการค้าและอุดหนุนสินค้าให้เป็นประโยชน์แก่นายทุนท้องถิ่นบ้าง ส่วนนายทุนท้องถิ่นถึงแม้จะเป็นสมาชิกที่อ่อนแอที่สุด แต่ก็มีส่วนร่วมในการสร้างความชอบธรรมแก่พันธมิตรร่วมโดยจะสามารถอ้างความเป็นชาตินิยมมาเสริมความมั่นคงแก่พันธมิตรร่วม ซึ่งสิ่งนี้จะทำให้พันธมิตรร่วมสามารถดำรงอยู่ได้ยาวนานยิ่งขึ้น
3. พันธมิตรจตุภาคี ในบางกรณีอาจมีสมาชิกที่สี่เข้าร่วมในพันธมิตรได้ เช่น กลุ่มส่งออกสินค้าขั้นปฐม

ในอีกมิติหนึ่ง Peter Evans ได้ศึกษาการพัฒนาอุตสาหกรรมในประเทศบราซิล พบว่า ผลการพัฒนาอุตสาหกรรมได้ก่อให้เกิดมีพันธมิตรระหว่างกลุ่มต่างๆ เช่น กลุ่มทุนรัฐ กลุ่มทุนชาติ กลุ่มทุนต่างชาติ ซึ่ง Peter Evans เรียกูปแบบความสัมพันธ์ของกลุ่มทุนต่าง ๆ นี้ว่า “พันธมิตรสามเส้า” (Triple Alliance)

แนวคิดแบบพันธมิตรสามเส้า (Triple Alliance) ของ Peter Evans มองว่าผลจากการพัฒนาอุตสาหกรรมในลาตินอเมริกานั้น ได้ก่อให้เกิดปฏิสัมพันธ์ระหว่างพลังภายในและพลังภายนอกในรูปแบบของการประสานประโยชน์ซึ่งกันและกัน ซึ่งสะท้อนออกมาให้เห็นเป็นพันธมิตรของกลุ่มชนชั้นนำ แต่การเป็นพันธมิตรระหว่างกลุ่มชนชั้นนำนั้น มิได้หมายความว่าชนชั้นนำในส่วนต่าง ๆ จะมีความสัมพันธ์เป็นไปในทิศทางเดียวกันทั้งหมด ในทางตรงกันข้ามบนความร่วมมือนั้นจะมีความขัดแย้งแฝงรวมอยู่ด้วย แต่ตราบดีที่ผลประโยชน์ของทุกกลุ่มได้รับการจัดสรรอย่างทั่วแล้วรูปแบบของพันธมิตรก็จะดำเนินต่อไป ดังนั้นรูปแบบของพันธมิตรจึงสามารถแปรเปลี่ยนได้เป็นหลายรูปแบบ อาจจะออกมาในรูปของพันธมิตรทวิภาคี พันธมิตรไตรภาคี พันธมิตรจตุภาคี

ในกรณีของการพัฒนาอุตสาหกรรมในกลุ่มประเทศลาตินอเมริกา รูปแบบของพันธมิตรนั้นเริ่มจากพันธมิตรทวิภาคีก่อน คือ เป็นความร่วมมือระหว่างระหว่างชนชั้นนำในภาครัฐและชนชั้นนำในต่างประเทศ โดยชนชั้นนำของรัฐจะพยายามสร้างเสถียรภาพทางการเมืองเพื่อสร้างความเชื่อมั่นให้กับกลุ่มทุนต่างชาติที่จะเข้ามาลงทุน ในขณะที่ชนชั้นนำของกลุ่มทุนต่างชาติจะมีบทบาทในการนำเงินทุน สินค้าประเภททุน เทคโนโลยีที่ทันสมัย รวมถึงความช่วยเหลือและเงินกู้จากต่างประเทศเข้ามาแต่ทว่าพันธมิตรทวิภาคนั้นกลับไม่มีความมั่นคงในระยะยาว ทั้งนี้เพราะในกระบวนการ ดังกล่าวนายทุนชาติไม่สามารถที่จะเข้ามาเป็นหุ้นส่วนในการแบ่งปันผลประโยชน์ได้ จึงเกิดการเคลื่อนไหวในรูปแบบต่าง ๆ จนพันธมิตรแบบทวิภาคีขาดเสถียรภาพ ดังนั้นจึงมีความจำเป็นในการดึงนายทุนชาติให้เข้าร่วมในกระบวนการสะสมทุนด้วย รูปแบบพันธมิตรจึงได้มีการแปรเปลี่ยนไปจากเดิมกลายเป็นพันธมิตรแบบไตรภาคี

พันธมิตร ไตรภาคี จึงเป็นพันธมิตรสามฝ่ายระหว่าง ชนชั้นนำของภาครัฐ กลุ่มทุนต่างชาติ และกลุ่มนายทุนชาติ พันธมิตรในรูปแบบนี้เป็นการสร้างความมั่นคงให้เกิดขึ้นแก่กลุ่มพันธมิตร เนื่องจากนายทุนชาติจะเป็นส่วนช่วยสร้างความชอบธรรมโดยอาศัยวาทกรรมชาตินิยมเพื่อให้ประชาชนยอมรับ นอกจากนี้แล้วนายทุนชาติก็ยังเป็นตัวสนับสนุนการสะสมทุนภายในประเทศ โดยรัฐจะทำหน้าที่เป็นพี่เลี้ยงให้นายทุนในประเทศ ในขณะที่เดียวกันก็จะสร้างเสถียรภาพทางการเมืองเพื่อสร้างความมั่นใจให้แก่กลุ่มทุนข้ามชาติ

ความสัมพันธ์ของพันธมิตรทั้ง 3 ฝ่ายปรากฏออกมาในรูปของรัฐบาลสนับสนุนให้บริษัทลงทุนข้ามชาติเข้ามาลงทุนในกิจการที่รัฐเห็นทุนข้ามชาติมีเทคโนโลยีที่จะเป็นประโยชน์ต่อประเทศในระยะยาว โดยรัฐมีหน้าที่ในการรักษาไว้ซึ่งความสงบมั่นคงภายใน และคอยป้อนแรงงานตลอดจนถึงทรัพยากรบางประเภทตามความต้องการของบริษัทต่างชาติหรือในบางกิจการรัฐจะเป็นผู้ดำเนินการเองซึ่งอาจอยู่ในรูปของรัฐวิสาหกิจ ดังนั้นจึงอาจกล่าวได้ว่าการชูครีดิแรงงานส่วนเกิน

ของชาวต่างชาติจะบรรลุผลได้ก็ต่อเมื่อมีการยินยอมจากกลุ่มที่มีอำนาจปกครองประเทศ ขณะเดียวกันการที่ชนชั้นนำกลุ่มใดกลุ่มหนึ่งในประเทศโลกที่สามจะตั้งรัฐบาลขึ้นมาได้ ส่วนหนึ่งจะต้องอาศัยรายได้จากการดำเนินกิจการของชาวต่างชาติ อย่างไรก็ตามรัฐจำเป็นต้องดึงนายทุนท้องถิ่นให้เข้ามาอยู่ในกระบวนการสะสมทุนด้วย ทั้งนี้เพราะเป็นการแสดงให้เห็นถึงความเป็นชาตินิยม ถ้าไม่เช่นนั้นแล้วรัฐบาลอาจถูกกล่าวหาว่าขายชาติโดย

ผลประโยชน์ที่เกิดขึ้นจากความร่วมมือระหว่างพันธมิตร ปรากฏในรูปแบบดังนี้

1. รัฐ จะสามารถแสวงหาทุนจากภายนอกได้ง่ายขึ้น ทั้งนี้เพราะการร่วมลงทุนกับบริษัทลงทุนต่างชาติ ได้เทคโนโลยีใหม่ ๆ และความเชี่ยวชาญในการบริหารจัดการ
 2. บรรษัทลงทุนข้ามชาติ จะได้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติของประเทศนั้น ๆ และได้รับความสะดวกในการติดต่อกับราชการของรัฐ และมีความมั่นใจว่ากิจการของตนจะไม่ถูกยึด ทั้งนี้เพราะรัฐบาลเองได้เข้าไปมีส่วนร่วมอยู่ด้วย
 3. นายทุนชาติ จะได้รับความรู้ในการบริหารและการถ่ายโอนเทคโนโลยีบางอย่าง กล่าวได้ว่ากลุ่มนายทุนชาติที่เข้ามามีส่วนร่วมจะได้รับผลตอบแทนมากที่สุด โดยไม่ต้องลงทุนมากนัก อย่างไรก็ตาม ผลประโยชน์จากการพัฒนานั้น ถูกจำกัดอยู่เฉพาะบางชนชั้นเท่านั้นส่วนใหญ่จะได้แก่ กลุ่มข้าราชการ นายทุนชาติและผู้มีกิจการร่วมหรือได้รับผลประโยชน์จากบริษัทลงทุนข้ามชาติ สำหรับประชาชนส่วนใหญ่แล้ว แทบจะไม่ได้ประโยชน์เท่าใดนัก เพราะมิได้เป็นองค์ประกอบ แนวร่วมเพื่อการพัฒนา ซึ่งปรากฏขึ้นจากรูปแบบใหม่ของระบบทุนนิยมโลก
- จากความสัมพันธ์ตามตัวแบบพันธมิตรสามเส้า (Triple Alliance) นักวิชาการชาวญี่ปุ่น Akira Suehiro ได้นำตัวแบบดังกล่าวมาศึกษาประวัติศาสตร์ของทุนไทย โดยนำเสนอพัฒนาการของทุนไทยตั้งแต่เป็นทุนการค้าจนเข้าสู่ทุนอุตสาหกรรม Akira Suehiro ได้อธิบายถึงกลุ่มทุนที่มีบทบาทในภาคอุตสาหกรรมของประเทศในแต่ละช่วงเวลา ซึ่งสามารถแบ่งได้เป็น 7 กลุ่มใหญ่ ๆ คือ (สุวินัย ภรณวลัย, 2527, หน้า 52-54)

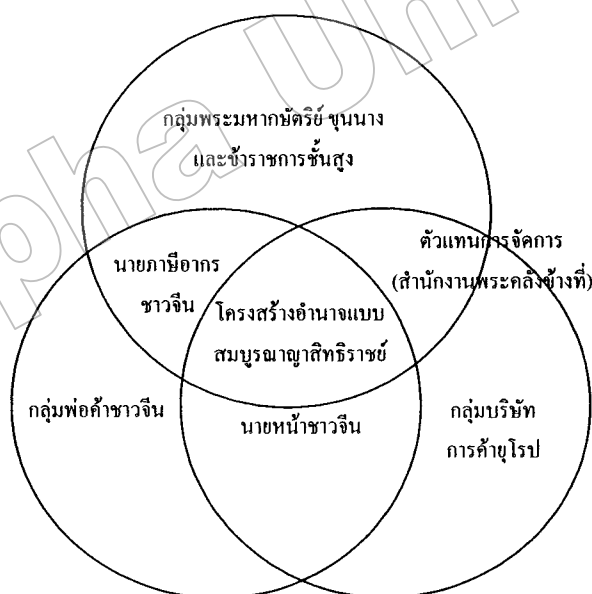
1. กลุ่มธุรกิจการเงินท้องถิ่น (Local Financial Conglomerates)
2. กลุ่มธุรกิจอุตสาหกรรมท้องถิ่น (Local Industrial Conglomerates)
3. กลุ่มธุรกิจการค้าท้องถิ่น (Local Commercial Conglomerates)
4. ผู้ประกอบการผลิตที่เป็นบริษัทเข้าชาติ (Multinational Manufactures)
5. บริษัทการค้าของต่างประเทศ (Transnational Manufactures)
6. กลุ่มทุนขุนนาง (Bureaucratic Capital Group)
7. กลุ่มทุนรัฐวิสาหกิจ (State Capital Group)

ทุนทั้ง 7 ประเภทข้างต้น Suehiro Akira ได้จัดกลุ่มเป็น 3 กลุ่มใหญ่ ๆ ดังนี้

1. กลุ่มทุนของรัฐบาล (State Capital) ประกอบด้วย กลุ่มทุนขุนนาง กลุ่มทุนรัฐวิสาหกิจ
2. กลุ่มทุนท้องถิ่น (Local Capital) ประกอบด้วย กลุ่มธุรกิจการเงินท้องถิ่น กลุ่มธุรกิจอุตสาหกรรมท้องถิ่น กลุ่มธุรกิจการค้าท้องถิ่น
3. กลุ่มทุนต่างชาติ (Multinational Capital) ประกอบด้วย ผู้ประกอบการผลิตที่เป็นบริษัทต่างชาติ บริษัทการค้าของต่างประเทศ

Suehiro Akira ได้เสนอตัวแบบเพื่ออธิบายกระบวนการสะสมทุนในประเทศไทยที่เรียกว่า “โครงสร้างสามเส้าของทุนหลัก” (Tripod Structure) กล่าวคือ

กระบวนการสะสมทุนในประเทศไทยเป็นผลมาจากการประสานประโยชน์ระหว่างกลุ่มทุนหลัก 3 กลุ่ม คือ กลุ่มรัฐบาล กลุ่มทุนข้ามชาติและกลุ่มทุนท้องถิ่น จุดเริ่มต้นในการศึกษาของ Suehiro เศรษฐกิจหลังการทำสนธิสัญญาเบาริ่ง พ.ศ. 2398 ซึ่งเป็นการเปลี่ยนวิธีการผลิตจากเศรษฐกิจแบบพึ่งตนเอง ไปสู่เศรษฐกิจเพื่อการค้า อันเป็นผลให้กลุ่มทุน 3 กลุ่มที่ได้เข้ามามีส่วนดำเนินการในกระบวนการทางเศรษฐกิจ คือ กลุ่มบริษัทข้ามชาติยุโรป กลุ่มพ่อค้าชาวจีนและกลุ่มพระมหากษัตริย์ ขุนนางและข้าราชการชั้นสูง รูปแบบและบทบาทความสัมพันธ์ของกลุ่มทุนต่าง ๆ สามารถแสดงได้ตามแผนภาพที่ 2 (Suehiro, 1985, pp. 2-10)

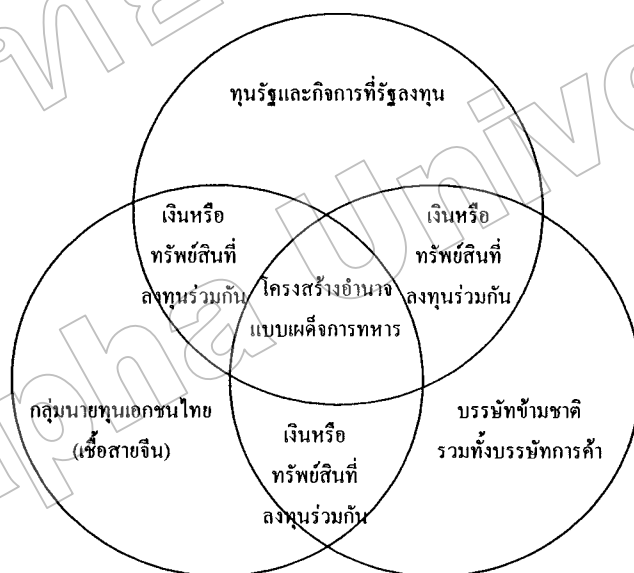

ภาพที่ 2 แสดงกลุ่มทุนที่มีบทบาทในเศรษฐกิจช่วงก่อน พ.ศ. 2475

แต่การเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475 ก็เป็นผลให้โครงสร้างของกลุ่มทุนหลักเริ่มเปลี่ยนแปลงไปในช่วงแรกแห่งกระบวนการสะสมทุน (พ.ศ. 2489-2499) กลุ่มทุนที่เข้ามามี

บทบาทนำ คือ กลุ่มทุนขุนนาง (กลุ่มทุนของรัฐบาล) ที่พยายามเข้าไปดำเนินธุรกิจแทนเอกชน ชาวจีนและชาวยุโรป ตลอดจนถึงความพยายามที่เข้าไปลงทุนในกิจการสาธารณะต่างๆ

แต่ภายหลังทำรัฐประหาร พ.ศ.2501 ของจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ เป็นต้นมาเริ่มมีการลดบทบาทในการลงทุนของภาครัฐลง ในทางตรงกันข้ามก็มีการส่งเสริมการลงทุนของภาคเอกชนและเปิดโอกาสให้นักลงทุนชาวต่างชาติรวมทั้งชาวจีนในประเทศไทย เข้ามามีบทบาทในการพัฒนาเศรษฐกิจมากขึ้น ภาพรวมของการพัฒนาอุตสาหกรรม ภาพรวมของการพัฒนาอุตสาหกรรมมีการขยายตัวมากขึ้น พร้อมกับเกิดการพึ่งพาเงินทุนจากต่างประเทศ รัฐปรับเปลี่ยนบทบาทไปลงทุนในด้านของโครงสร้างพื้นฐานเป็นหลัก กล่าวได้ว่าในช่วงนี้ (พ.ศ. 2503-2513) เป็นช่วงที่สำคัญที่สุดของโครงสร้างทางเศรษฐกิจในประเทศไทย เพราะถือได้ว่าเป็นการวางรากฐานโครงสร้างของทุนหลักในประเทศไทยปัจจุบัน คือ โครงสร้างสามเส้าของทุนหลัก (Tripod Structure) อันประกอบไปด้วย ทุนรัฐ ทุนใหญ่ในประเทศและทุนข้ามชาติ ดังแสดงได้ตามแผนภาพที่ 3

ภาพที่ 3 แสดงโครงสร้างสามเส้าของกลุ่มทุนที่มีบทบาทในระบบเศรษฐกิจในช่วงปี พ.ศ.

2490-2516

เหตุการณ์ 14 ตุลาคม พ.ศ. 2516 เป็นผลให้รัฐบาลภายใต้ระบอบเผด็จการทหารถูกโค่นล้ม ซึ่งเหตุการณ์ดังกล่าว ทำให้ระบบเศรษฐกิจไทยอ่อนตัวลงและเป็นการทำลายพันธมิตรดั้งเดิมใน 2 ระดับ คือ พันมิตรระหว่างนักธนาคารพาณิชย์ในประเทศกับผู้นำทางการเมือง (ทหาร) และพันธมิตรระหว่างกลุ่มอุตสาหกรรมในประเทศกับทุนต่างชาติ ในขณะเดียวกันก็ได้เกิดพันธมิตรใหม่ระหว่างนักธนาคารพาณิชย์กับกลุ่มอุตสาหกรรมในประเทศ ส่วนบทบาทของรัฐ การขยายตัวของ

กลุ่มเทคโนโลยีที่เข้าไปมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ ในการส่งเสริมอุตสาหกรรมขนาดใหญ่และ การร่วมลงทุนในโครงการขนาดใหญ่หลาย ๆ โครงการทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงจากลักษณะทุน ขุนนางเป็นทุนรัฐ โดยทุนรัฐมีบทบาทมากขึ้นในเศรษฐกิจไทย ในขณะที่เดียวกันกลุ่มทหารก็ค่อย ๆ ลดอิทธิพลของตนในกิจกรรมทางธุรกิจ ขณะเดียวกันการลงทุนจากต่างประเทศเริ่มลดลงหลังวิกฤต น้ำมัน เพราะบริษัทข้ามชาติเลิกลงทุนในประเทศไทย ทำให้บริษัทการค้าต่างชาติเริ่มถูกท้าทายจาก รัฐบาลและทุนใหญ่ในประเทศในบางอุตสาหกรรม

อย่างไรก็ดีแล้วแต่ Akira Suehiro กลับเห็นว่าการเกิดขึ้นของกลุ่มทุนอุตสาหกรรมใน ประเทศจะไม่สามารถเป็นตัวแทนของทุนอุตสาหกรรมใหม่ได้อย่างแท้จริง เนื่องจากมีขีดจำกัดใน การเติบโตซึ่งข้อจำกัดนั้นเกี่ยวข้องกับประวัติศาสตร์การพัฒนากลุ่มทุน ดังต่อไปนี้ (ซูอิชิโร่ อะคิรา, 2527, หน้า 45-46)

1. การเจริญเติบโตของทุนในประเทศถูกจำกัดโดยโครงสร้างทุนหลักในประเทศ กล่าวคือ การพัฒนาของทุนขุนนางและการเข้ามาของกลุ่มบริษัทข้ามชาติ ทำให้การขยายตัวของทุน ในประเทศน้อยลง ประกอบกับอุตสาหกรรมที่ให้ผลกำไรในระดับสูงมักถูกควบคุมโดยผู้นำทาง ทหารและผู้นำทางการเมือง แม้การลงทุนจากทุนต่างชาติจะทำให้กลุ่มอุตสาหกรรมในประเทศ เจริญเติบโตได้เร็วแต่ก็เป็นการเติบโตเฉพาะอุตสาหกรรมบางประเภทเท่านั้น
2. ขีดจำกัดของการสะสมทุนในประเทศนั้นมีความสัมพันธ์กับพื้นฐานของทุนใน ประเทศ ผลจากการพัฒนาอุตสาหกรรมในประเทศทำให้เกิดกลุ่มธุรกิจ 2 กลุ่มคือ Conglomerate ทางอุตสาหกรรมและ Conglomerate ทางการเงิน แต่ทั้งสองกลุ่มยังไม่สามารถที่จะแสดงบทบาท ของ “ทุนอุตสาหกรรม” และ “ทุนทางการเงิน” ได้เพราะทั้งสองกลุ่มเป็นตัวแทนของการสะสมทุน ที่คล้ายคลึงกับทุนพาณิชย์ดั้งเดิม เช่น เน้นในกิจกรรมการค้าของสินค้าที่ผลิตได้ คือ เน้นตลาด เน้นกิจการที่ให้ผลตอบแทนรวดเร็ว ไม่สนใจในเทคโนโลยี ซึ่งเป็นลักษณะของทุนพาณิชย์ไม่ใช่ ทุนอุตสาหกรรม
3. ตัวแบบของการเป็นเจ้าของและการควบคุมบริหารในธุรกิจใหญ่ ๆ ที่ไม่มีการแบ่ง ระหว่างการเป็นเจ้าของและการควบคุมบริหาร เช่นเดียวกับกิจการใหญ่ ๆ ของประเทศที่พัฒนาแล้ว แม้ในช่วงแรกของการพัฒนาแบบกลุ่มธุรกิจที่มีครอบครัวเป็นเจ้าของจะดูเหมือนว่าเจริญเติบโต ได้เร็วเพราะว่าใช้เวลาน้อยในการตัดสินใจ ซึ่งทำให้สามารถตอบสนองต่อภาวะที่เปลี่ยนไปของ เศรษฐกิจได้ดีกว่าแต่หาว่าครอบครัวเป็นเจ้านายนั้นทำให้มีข้อจำกัดในเรื่องของการระดมทุน โดยเฉพาะในเรื่องของการเปลี่ยนฐานเศรษฐกิจของอุตสาหกรรมเบาไปสู่อุตสาหกรรมหนักและ การเปลี่ยนแปลงตัวผู้นำอาจจะสร้างผลกระทบต่อการขยายตัวของกลุ่มธุรกิจ

แนวคิดเรื่องโลกาภิวัตน์ (Globalization)

ผู้ให้แนวคิดเรื่อง Globalization ในฐานะโลกที่เชื่อมโยงกันด้วยข้อมูลคนแรก คือ มาร์แชลล์ แมคลูแชน (Marshall McLuhan) แต่ผู้ที่ทำให้แนวคิด เรื่อง Globalization ทรงพลังและถูกนำไปใช้ทั่วโลกก็คือ อัลวิน ทอฟเฟอร์ (Alvin Toffler) ซึ่งใช้แนวคิดวิวัฒนาการใหม่ (Neo-Evolutionism) มาอธิบายการพัฒนาอารยธรรมของโลกซึ่งมีวิวัฒนาการเป็นสามขั้นหรือสามคลื่น อันประกอบด้วย คลื่นลูกที่หนึ่ง คือ อารยธรรมแบบเกษตรกรรม คลื่นลูกที่สองคือ อารยธรรมแบบอุตสาหกรรมและคลื่นลูกที่สาม คือ อารยธรรมของเทคโนโลยีคอมพิวเตอร์

เมื่อถูกนำมาใช้ในภาษาไทยคำว่า Globalization ได้ถูกเรียกชื่อ ไปต่างๆ นานา ในระยะแรก ชัยอนันต์ สมุทวณิช ผู้ซึ่งนำแนวคิดนี้มาเผยแพร่ในเมืองไทย เรียกว่า “โลกานุวัตร” ต่อมาราชบัณฑิตยสถานได้บัญญัติศัพท์ใหม่เป็นคำว่า “โลกาภิวัตน์” ดังนั้นในวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ จะขอเรียกคำว่า Globalization ตามราชบัณฑิตยสถานคือ “โลกาภิวัตน์”

ความหมายโลกาภิวัตน์

ไดมินักวิชาการหลายท่านที่ให้ความหมายของโลกาภิวัตน์ ซึ่งผู้วิจัยสามารถสรุปได้ละเอียดได้ดังต่อไปนี้

กริดเดนส์ (Giddens, 1999, p. 10) ได้ให้ความหมายของโลกาภิวัตน์ไว้ว่า เป็นปฏิสัมพันธ์ของระบบความสัมพันธ์ทางการเมือง เศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรมและเทคโนโลยีของสังคมมนุษย์ที่เชื่อมโยงกัน โดยมีพัฒนาการของระบบการสื่อสารเป็นตัวเร่งหรือตัวเชื่อม

ชัยอนันต์ สมุทวณิช (2538, หน้า 31) ได้อธิบายความหมายโลกาภิวัตน์ว่า เป็นการย่นเวลาและระยะทางรอบโลก จากไกลเป็นใกล้ ด้วยการสื่อสารคมนาคมและการติดต่อสัมพันธ์ข้ามโลกอย่างรวดเร็ว โดยชัยอนันต์ได้อธิบายเพิ่มเติมว่าโลกาภิวัตน์ตามแนวคิดของเขานั้นเป็นการอธิบายการเปลี่ยนแปลงของโลกในยุคความเชื่อมโยงการสื่อสารและยุคไขว่คว้าแสง ซึ่งลักษณะของกระแสโลกาภิวัตน์ตามแนวคิดของชัยอนันต์ สมุทวณิช มีองค์ประกอบอยู่ 4 ด้านหลัก ๆ คือ

1. ด้านเศรษฐกิจและวัฒนธรรมบริโภค
2. ด้านการสื่อสาร ซึ่งมีบทบาทในการถ่ายทอดความนึกคิด ตลอดจนถึงแบบอย่างและวัฒนธรรมทางการเมือง
3. ด้านอิทธิพลอำนาจระหว่างรัฐประชาชาติ
4. ด้านวัฒนธรรม

ผาสุก พงษ์ไพจิตร (2541, หน้า 179-180) ได้อธิบายความหมายของคำว่าโลกาภิวัตน์ไว้ว่า คือ กระบวนการผนึกส่วนต่าง ๆ ของโลกเข้าเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ซึ่งเป็นกระบวนการที่โยงใยส่วนต่าง ๆ ของโลก

ฉลองภพ สุตังกรกาญจน์ (2545, หน้า 1) ได้อธิบายความหมายของโลกาภิวัตน์ไว้ว่าเป็นกระบวนการเชื่อมโยงประเทศต่าง ๆ ทั้งในด้านการค้าและเงินทุนระหว่างประเทศเข้าด้วยกัน ในปัจจุบันกระแสโลกาภิวัตน์ได้ทวีความเข้มข้นมากขึ้นเรื่อย ๆ ทั้งนี้เพราะประเทศต่าง ๆ เปิดประเทศเพื่อทำการค้าและการลงทุนระหว่างประเทศมากขึ้น โดยแต่ละประเทศต่างตระหนักว่าการเปิดประเทศเพื่อเชื่อมโยงกับเศรษฐกิจโลกเป็นปัจจัยสำคัญอันหนึ่งที่ทำให้เศรษฐกิจของประเทศขยายตัว

วัฒนา สุกันสีล (2548, หน้า 23-24) ได้สรุปลักษณะของกระบวนการโลกาภิวัตน์ในปัจจุบัน ไว้ดังต่อไปนี้

ประการแรก บนพื้นฐานการพัฒนากระบวนการขนส่งและการสื่อสารที่มีเครือข่ายทั่วโลก กระบวนการโลกาภิวัตน์ มีนัยยะบ่งบอกถึงความรวดเร็วในการเคลื่อนย้ายและไหลเวียนของเงินทุน ผู้คน สินค้าและความคิดข้ามโลก

ประการที่สอง โลกาภิวัตน์ชี้ให้เห็นถึงความเข้มข้นของการเชื่อมต่อรูปแบบต่าง ๆ ของปฏิสัมพันธ์และการเคลื่อนย้ายไหลเวียนของสิ่งต่าง ๆ ที่เชื่อมโลกเป็นเครือข่ายเดียวกัน

ประการที่สาม โลกาภิวัตน์เป็นการขยายกิจกรรมหรือปฏิบัติการทางสังคม วัฒนธรรม การเมือง และเศรษฐกิจข้ามพรมแดนออกไป

ประการที่สี่ ผลลัพธ์ของปรากฏการณ์ไม่ว่าจะเป็น ความรวดเร็ว ความเข้มข้น การบิดขยาย ทำให้โลกาภิวัตน์ มีนัยยะบ่งบอกถึงความสัมพันธ์เกี่ยวข้องระหว่างเหตุการณ์ที่เป็นเรื่องของโลกและเรื่องราวของผู้คนและเหตุการณ์ในสถานที่ต่าง ๆ เกะเกี่ยวใกล้ชิดกันมากขึ้น

ประการสุดท้าย โลกาภิวัตน์เป็นการตระหนักถึงความเป็นโลกที่ทวีความเข้มข้นมากขึ้น เช่น ผู้คนในที่ต่าง ๆ มีความเกี่ยวข้อง รับรู้ สัมผัสและเข้าใจร่วมกัน ทำสิ่งที่เรียกว่า ตลาดโลก ระเบียบโลก ภาวะถดถอยเศรษฐกิจโลก สันติภาพ หรือภาวะโลกร้อน

ฟอล์ค (Falk, n.d. อ้างถึงใน วัฒนา สุกันสีล, 2548, หน้า 63-67) ได้ให้ความหมายของกระบวนการโลกาภิวัตน์ออกเป็น 2 ลักษณะคือ

1. กระบวนการโลกาภิวัตน์ (ที่ผลักดัน) จากส่วนบน (Globalization – From Above) หมายถึง กระบวนการสะสมทุนและวัฒนธรรมบริโภคนิยมที่ได้รับการผลักดันโดย รัฐบาล นักการเมือง ชนชั้นนำ นักการเมืองข้ามชาติและตัวแทนหลัก ๆ ของกลุ่ม ทุนข้ามชาติ ผลลัพธ์ก็คือ การสร้างระบบเศรษฐกิจโลกที่มีอิทธิพลและพลังขับเคลื่อนที่มีมหาศาลจนก่อให้เกิดระบบการประสานและการประสานประโยชน์ที่ถึงตัว การสร้างนิสัยและระสนิยมที่คล้ายคลึงกัน ตลอดจนการทำให้วัฒนธรรมอื่นๆ ล้วนแต่ตกอยู่ในการครอบงำของโลกตะวันตก

2. กระบวนการโลกาภิวัตน์(ที่ผลักดัน)จากส่วนล่าง (Globalization –From Below) เป็นการชี้ให้เห็นถึงความไม่ลงรอยและผลเสียอันเนื่องมาจากโลกาภิวัตน์ อาทิ สภาพชีวิตความเป็นอยู่ และอิสรภาพของผู้คนและศักยภาพของกลุ่มหรือองค์กรที่กำลังถูกคุกคามมากขึ้น ปัจจัยพื้นฐาน การดำรงชีวิตของผู้คนในท้องถิ่นต่าง ๆ ที่เพิ่มความเปราะบางมากขึ้น คุณค่าและความสำคัญของระบบนิเวศที่เสื่อมโทรมและลดน้อยลงไปในทุกขณะและการพังทลายรากฐานทางวัฒนธรรม กระบวนการโลกาภิวัตน์จากส่วนล่างจึงเป็นปฏิกิริยาโต้กลับปัญหาและผลกระทบของกระบวนการโลกาภิวัตน์ (ที่ผลักดัน) จากส่วนบน ในรูปของการสร้างและการขยายเครือข่ายภาคประชาชนในเรื่องสิ่งแวดล้อม สิทธิมนุษยชน เสรีภาพทางการเมือง เป็นต้น

จากคำจำกัดความที่นักวิชาการแต่ละท่าน ได้ไว้ให้ข้างต้น จึงพอที่จะสรุปความหมาย กระแสโลกาภิวัตน์ได้ดังนี้ คือ กระบวนการที่พยายามจะเชื่อม เศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม การเมือง ของประเทศต่างๆให้เป็นรูปแบบเดียวกันโดยผ่านเทคโนโลยีและการสื่อสารที่ทันสมัย

พลวัตรของโลกาภิวัตน์

เสนห์ จามริก (2544) ได้อธิบายถึงลักษณะของโลกาภิวัตน์ ว่ากระบวนการโลกาภิวัตน์ เป็นสิ่งที่มีพลวัตร คือ มีการเปลี่ยนแปลงอยู่เสมอ โดยได้แบ่งช่วงประวัติศาสตร์ของขบวนการโลกาภิวัตน์ไว้ 2 ช่วงใหญ่ ๆ คือ

1. โลกาภิวัตน์ช่วงก่อนสงครามโลกครั้งที่สอง กระแสโลกาภิวัตน์ในขณะนั้นมีฐานมาจากการปฏิวัติอุตสาหกรรมในช่วงกลางคริสต์ศตวรรษที่ 18 ก่อให้เกิดทุนนิยมอุตสาหกรรม คือระบบการผลิตที่อาศัยเครื่องจักร ส่งผลให้สามารถผลิตสินค้าได้อย่างรวดเร็วและมีปริมาณมาก ดังนั้นตรรกะของทุนนิยมอุตสาหกรรม ก็คือ ความต้องการที่จะหาตลาดและวัตถุดิบ นำไปสู่การเกิดลัทธิจักรวรรดินิยม ทั้งนี้เพราะประเทศมหาอำนาจอุตสาหกรรมมีข้อจำกัดในแง่ของวัตถุดิบ ประกอบกับความต้องการแผ่อำนาจออกไปทั่วโลก ดังนั้นประเทศหรือภูมิภาคใดที่มีความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรธรรมชาติ มีความหลากหลายทางด้านชีวภาพจึงเป็นเป้าหมายของประเทศมหาอำนาจเหล่านี้

อย่างไรก็ตาม โลกาภิวัตน์ในยุคของจักรวรรดินิยมก็ต้องล่มสลายลง เนื่องจากมีจุดอ่อนในหลาย ๆ ประการ ดังต่อไปนี้

ประการแรก โลกาภิวัตน์เป็นตัวกระตุ้นให้เกิดกระแสชาตินิยมในประเทศที่ถูกครอบงำ
ประการสอง โลกาภิวัตน์ก่อให้เกิดความแตกแยกของประเทศมหาอำนาจอุตสาหกรรม ซึ่งมีสาเหตุมาจากการแย่งชิงที่ดิน การแย่งชิงตลาด การแย่งชิงวัตถุดิบ

2. โลกาภิวัตน์หลังสงครามโลกครั้งที่สอง (ยุคใหม่ของโลกาภิวัตน์) กระแสโลกาภิวัตน์ในยุคนี้เป็นความพยายามที่จะหาเอกภาพของระบบทุนอุตสาหกรรมนิยม ซึ่งนำไปสู่การใช้ “ระบบ

ตลาด” ซึ่งเป็นระบบ “เศรษฐกิจเสรี” หรือ “ตลาดเสรี” กล่าวคือ การทำให้เกิดเอกภาพเพื่อที่จะร่วมกันครอบงำตลาดและแหล่งวัตถุดิบ ดังนั้นหลังสงครามโลกครั้งที่สอง กระแสโลกาภิวัตน์ มีการเปลี่ยนแปลงบทบาทของตนเอง กล่าวคือ การขยายอำนาจของประเทศมหาอำนาจมีการจัดตั้งสถาบันทางเศรษฐกิจการเมืองระหว่างประเทศเพื่อเป็นตัวแทนของตนเอง ไม่ว่าจะเป็น ธนาคารโลก องค์การการเงินระหว่างประเทศ ฯลฯ ซึ่งองค์กรเหล่านี้จะทำหน้าที่ในการขยายอำนาจของทุนอุตสาหกรรมนิยมทั่วโลก สิ่งเหล่านี้สะท้อนออกมาในรูปของกระแสการผลักดันการพัฒนาการค้า กระแสการเงินการคลัง ภายใต้ระบบเศรษฐกิจตลาดเสรี ซึ่งจะเกิดขึ้นไปพร้อม ๆ กับการพัฒนาทางด้านเทคโนโลยี โดยเฉพาะเทคโนโลยีข้อมูลข่าวสารและเทคโนโลยีชีวภาพ

ดังนั้นกระแสโลกาภิวัตน์หลังสงครามโลกครั้งที่สอง ระบบเศรษฐกิจตลาดเสรีจึงดำเนินไปอย่างเข้มข้นและมีประสิทธิภาพสูงและที่สำคัญกระแสโลกาภิวัตน์ยุคใหม่ ยังเป็นกระแสที่บ่อนทำลายความเป็นชาตินิยมของประเทศด้อยพัฒนาและกำลังพัฒนา กล่าวคือ กระแสโลกาภิวัตน์ในยุคนี้เป็นกระแสที่มีการแบ่งสรรอำนาจและผลประโยชน์ให้กับชนชั้นนำของประเทศเหล่านี้ จะเห็นได้ว่าจุดร่วมที่เป็นเป้าหมายที่สำคัญของกระแสโลกาภิวัตน์ตามแนวคิดของเสนห์ จามริก คือ “ระบบทุนอุตสาหกรรม”

ผาสุก พงษ์ไพจิตร (2541, หน้า 179) ได้อธิบายพลวัตรของกระแสโลกาภิวัตน์ไว้ว่าในอดีตนั้นขบวนการล่าอาณานิคมและการค้าระหว่างประเทศเป็นตัวแปรสำคัญเชื่อมโยงส่วนต่างๆ ของโลกเข้าด้วยกัน แต่ปัจจุบันกลไกที่เชื่อมโยงเศรษฐกิจของโลกเข้าด้วยกัน คือ การเปิดเสรีการค้า ระบบการเงิน การลงทุน โดยมีธุรกิจการเงินและบริษัทข้ามชาติระดับยักษ์ของโลกเป็นตัวแปรสำคัญ ซึ่งกระบวนการดังกล่าวได้รับการสนับสนุนจากองค์กรระหว่างประเทศ เช่น ธนาคารโลก IMF โดยมีแนวคิดแบบเศรษฐกิจเสรีนิยม (Neo-Liberalism) ที่เชื่อในเรื่องตลาดเสรี การแข่งขัน และการจำกัดบทบาทของรัฐ ในระบบเศรษฐกิจเป็นอุดมการณ์นำ ผาสุก พงษ์ไพจิตรได้อธิบายกระบวนการโลกาภิวัตน์ในแถบเอเชียว่าเกิดขึ้นมาตั้งแต่ พ.ศ.2523 โดยสามารถแบ่งเป็นสามขั้นตอน คือ

1. กระบวนการที่ประเทศต่างๆ ในเอเชียถูกโยงเข้ากับระบบโลกแนบแน่นมากขึ้นผ่านการค้า การลงทุนระหว่างประเทศ เป็นการลงทุนทั้งระยะสั้นและระยะยาว
2. การเปิดเสรีระบบการเงิน
3. ภาวะวิกฤตเศรษฐกิจและการปรับตัว

นฤมิตร สอดสุข (2544) ได้กล่าวถึงกระแสโลกาภิวัตน์ว่าพัฒนาขึ้นมาจากปัจจัยหลาย ๆ ด้านประกอบกัน ดังต่อไปนี้

1. การพัฒนาเทคโนโลยีด้านการสื่อสารและโทรคมนาคม ไม่ว่าจะเป็นการค้นพบวิธีการสื่อสารข้ามชาติโดยผ่านระบบสื่อสารทางสายหรือผ่านระบบไร้สาย ส่งผลให้การติดต่อสื่อสารของมนุษย์เป็นไปอย่างรวดเร็ว

2. การลดความขัดแย้ง การคลี่คลายการเผชิญหน้าระหว่างสองค่ายอุดมการณ์ทำให้สงครามเย็นสิ้นสุดลง ประกอบกับการล่มสลายของลัทธิคอมมิวนิสต์ เป็นผลให้เกิดสันติภาพและความมั่นคงของโลกโดยรวมภายใต้โครงสร้างความสัมพันธ์ใหม่เป็นผลให้อุปสรรคขัดขวางการติดต่อสัมพันธ์กันเนื่องมาจากความขัดแย้งด้านอุดมการณ์ค่อย ๆ หดหายไป

3. ระบบประชาธิปไตยของฝ่ายทุนนิยม ที่มีอิทธิพลต่อการครอบครองโลก ผลจากการพัฒนาศักยภาพของเทคโนโลยีการสื่อสาร กระทั่งสามารถกระจายสารผ่านสื่อสารมวลชนแขนงต่าง ๆ ไปทั่วโลก อยู่ภายใต้การชี้นำของอุดมการณ์ประชาธิปไตยเสรีของทุนนิยมบริโกล ซึ่งมียุทธวิธีอย่างสำคัญต่อการปลุกกระตุ้นความปรารถนาทางด้านวัตถุนิยม ทำให้รัฐบาลของชาติมหาอำนาจเข้าไปมีอิทธิพลครอบงำทางด้านเศรษฐกิจและการเมืองของอดีตประเทศคอมมิวนิสต์ ควบคู่กับการลงทุนของภาคธุรกิจเอกชนในรูปของบริษัทข้ามชาติ (Multi-National Corporation)

ผลกระทบของโลกาภิวัตน์

จากการสังเคราะห์แนวคิดของกระบวนการ โลกาภิวัตน์ของนักวิชาการหลายท่าน พบว่ายังมีความเห็นต่างกันในแง่ความมีอยู่จริงของกระบวนการ โลกาภิวัตน์ ดังนั้นจึงมีผลต่อการนิยามผลกระทบของโลกาภิวัตน์ ทั้งนี้อาจจะเป็นเพราะว่าลักษณะของกระบวนการ โลกาภิวัตน์ไม่ใช่เป็นกระบวนการที่มีแบบแผนเหมือนกันหมด (Uniform) หากแต่มีลักษณะเป็นกระบวนการที่สามารถก่อให้เกิดความแตกต่างหลากหลาย (Fragmented) ขึ้นอยู่กับเงื่อนไขและสถานที่ (Contingent) และยังมีลักษณะที่ขัดแย้งในตัวเอง (Contradictory) ดังนั้นการศึกษาผลกระทบของกระบวนการ โลกาภิวัตน์ในวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ จึงเป็นความพยายามที่จะเสนอมุมมองที่แตกต่างกันของนักวิชาการฝ่ายสนับสนุนและฝ่ายเห็นแย้งต่อกระบวนการ โลกาภิวัตน์ ซึ่งสามารถสรุปรายละเอียดของผลกระทบของกระบวนการ โลกาภิวัตน์ในมิติต่าง ๆ ได้ดังต่อไปนี้

1. ผลกระทบต่อโครงสร้างอำนาจรัฐ กระบวนการ โลกาภิวัตน์ได้ทำลายอำนาจรัฐ-ชาติไปหรือไม่ นักวิชาการหลายท่านยังมีความเห็นแตกต่างกันออกไป Kennedy และ Kobrin เชื่อว่า โลกาภิวัตน์เป็นการท้าทายความเป็นอิสระและอำนาจการตัดสินใจของรัฐ ซึ่งมีผลต่อบทบาทการควบคุมดูแล กฎ กติกา ของรัฐในเวทีความสัมพันธ์ระหว่างประเทศให้ลดน้อยลงไป แนวคิดดังกล่าวได้รับการสนับสนุนจาก Waters, Albrow และ Evans ที่เห็นว่า การที่เป็นบทบาทและอำนาจรัฐที่ลดน้อยลงนี้เป็นผลมาจากปริมาณความสัมพันธ์ข้ามประเทศที่เพิ่มมากขึ้น เหตุการณ์ที่

นักวิชาการกลุ่มนี้ยกขึ้นมาเป็นตัวอย่างคือ วิกฤตการณ์เงินในเอเชีย ที่ทำให้หลายประเทศต้องสูญเสียการควบคุมทางเศรษฐกิจและอำนาจ ทิศทาง เป้าหมายของประเทศตนเอง ทำให้ต้องยอมรับข้อเสนอตลอดจนถึงปฏิบัติตามข้อเสนอแนะและเงื่อนไขขององค์กรระหว่างประเทศ ในทางตรงกันข้ามกลับมีนักวิชาการกลุ่มหนึ่ง เห็นว่าโลกาภิวัตน์ไม่ได้เป็นกระบวนการทรงอิทธิพลแต่อย่างใด นักวิชาการกลุ่มนี้ได้แก่ Gilpin และ Berger เห็นว่ากระบวนการโลกาภิวัตน์ได้ตกย้ำให้เห็นถึงความสำคัญของนโยบายต่างประเทศของแต่ละประเทศ แม้ว่าจะต้องปรับตัวให้เข้ากับการเปลี่ยนแปลงฐานะและบทบาทในระบบเศรษฐกิจระหว่างประเทศก็ตาม ในขณะที่ Sassen เห็นว่ากระบวนการโลกาภิวัตน์เป็นเรื่องการจัดโครงสร้างอำนาจรัฐใหม่ โดยนักวิชาการกลุ่มนี้ได้ศึกษาบทบาทของรัฐในเอเชียหลังวิกฤตเศรษฐกิจ โดยแสดงให้เห็นว่า กระบวนการโลกาภิวัตน์ได้สร้างความเข้มแข็งให้กับหน่วยงานหรือองค์กรของรัฐบาลบางส่วน โดยเฉพาะองค์กรที่มีหน้าที่ติดตอสัมพันธ์กับการเงิน การธนาคารระหว่างประเทศ เช่น กระทรวงการคลัง เป็นผลให้อำนาจและบทบาทของหน่วยงานอื่น ๆ ลดน้อยลง (วัฒนา สุภักดิ์ศิลป์, 2548, หน้า 35-37)

2. ผลกระทบต่อโครงสร้างทางเศรษฐกิจ ในมิตินี้ก็เช่นเดียวกันนักวิชาการหลายท่านยังมีความคิดเห็นแตกออกเป็นสองฝ่าย โดยกลุ่มที่สนับสนุนกระบวนการโลกาภิวัตน์ เช่น Ohmae เชื่อว่าอำนาจของโลกาภิวัตน์ อันประกอบด้วย บริษัทข้ามชาติ องค์กรเศรษฐกิจโลก วัฒนธรรมโลกหรืออุดมการณ์อื่น ๆ หรือทั้งหมดรวมกันแล้วกลายเป็นพลังการเปลี่ยนแปลงที่ทรงอิทธิพล ในบริบทของเศรษฐกิจโลกาภิวัตน์แบบเก่าจะกลายเป็นหน่วยธุรกิจที่ผิดธรรมชาติ เพราะสิ่งที่สำคัญในระบบเศรษฐกิจโลกนี้ไม่ใช่ตำแหน่งหรือเขตแดนทางการเมืองหากแต่เป็นขนาด ความพอเหมาะและความเชื่อมโยงในโลกไร้พรมแดน ซึ่งปรากฏการณ์ที่ได้รับความสนใจจากนักวิชาการโลกาภิวัตน์ค่อนข้างมาก คือ บทบาทของบริษัทข้ามชาติ (Transnational Corporation) ที่เอื้อต่อการขยายตัวของโลกาภิวัตน์ในเรื่องทุน การผลิต และการขยายตัวของบริษัทข้ามชาติบางประเภท โดยเฉพาะกลุ่มธุรกิจที่เป็นเจ้าของและควบคุมสื่อทั้งสื่อโทรทัศน์และองค์กรโฆษณาข้ามชาติ ปรากฏการณ์ดังกล่าวมีความสัมพันธ์เชื่อมโยงแบบแผนการบริโภคบางอย่างรวมทั้งสิ่งที่เรียกว่า วัฒนธรรมบริโภคนิยม (Consumerism) ที่แพร่กระจายไปทั่วโลก บริษัทข้ามชาติต่าง ๆ ไม่เพียงแต่มีขนาดใหญ่ขึ้นอย่างมหาศาลเท่านั้น ในช่วงที่ผ่านมาเครือข่ายและอิทธิพลของบริษัทเหล่านี้ในระดับโลก (Global Reach) ได้ขยายเพิ่มขึ้นเป็นอย่างมาก ในขณะที่บางกลุ่มที่ไม่เชื่อเรื่องโลกาภิวัตน์ทางเศรษฐกิจ ได้แย้งว่าการเพิ่ม และการกระจุกตัวของการลงทุนจากต่างประเทศในกลุ่มประเทศศูนย์กลางใหม่โดยเฉพาะเครือข่ายการลงทุนในอเมริกา กลุ่มสหภาพยุโรปและประเทศญี่ปุ่นที่เป็นไปอย่างแน่นแฟ้น ซึ่ง Ruigrok และ Van Tulder เสนอว่า สิ่งนี้เรียกว่าโลกาภิวัตน์แท้จริงแล้วน่าจะเป็นเรื่องของ กระบวนการสามประสาน (Triadisation) ทางเศรษฐกิจที่

เข้มข้นมากว่า ทั้งนี้เพราะสิ่งที่เรียกว่ากระบวนการค้าขายและการลงทุนนานาชาติ (Internationalization of Trade and Investment) ส่วนใหญ่แล้วจะจำกัดอยู่เฉพาะในประเทศ สหรัฐอเมริกา สหภาพยุโรปและญี่ปุ่น รวมทั้งประเทศเอเชียตะวันออกและเอเชียใต้เท่านั้น (วัฒนา สุกัณศีล, 2548, หน้า.12-15)

อย่างไรก็ดีแล้วแต่นักวิชาการโดยส่วนใหญ่ก็ยอมรับว่าเศรษฐกิจระดับท้องถิ่น ในระดับประเทศและระดับภูมิภาค กำลังเกิดการเปลี่ยนแปลงอย่างมากเนื่องจากอิทธิพลของ กระบวนการโลกาภิวัตน์ทำให้ประเทศต่าง ๆ มุ่งไปสู่การเปิดระบบเศรษฐกิจเสรี ส่งผลให้ประเทศ ต่างๆ ล้วนต้องถูกผนวกเข้าสู่ระบบที่เชื่อมโยงเกาะเกี่ยวซับซ้อนมากขึ้นกว่าเดิม ทั้งนี้เนื่องจาก ระบบการเงินระหว่างประเทศมีการเคลื่อนย้ายทุนและไหลเวียนผ่านแหล่งการเงินในและนอก ระบบเป็นจำนวนมาก นอกจากนี้ยังมีการพึ่งพากันและกันในรูปแบบของเครือข่ายการผลิตอุตสาหกรรม ระดับภูมิภาคและข้อตกลงเขตการค้าเสรีมากขึ้น (วัฒนา สุกัณศีล, 2548, หน้า 35)

3. ผลกระทบต่อโครงสร้างทางวัฒนธรรม กระแสการไหลเวียนของวัฒนธรรมระหว่าง ประเทศต่างๆ ได้รับความสนใจมากขึ้นและดูเหมือนจะเป็นลักษณะเด่นของโลกาภิวัตน์ในปัจจุบัน ผลกระทบทางด้านวัฒนธรรมก็เช่นเดียวกันกับ มิติด้านอำนาจรัฐและเศรษฐกิจ กล่าวคือ ยังมี ความคิดเห็นแตกต่างกันอยู่สองฝ่าย คือ ฝ่ายที่สนับสนุนและฝ่ายที่คัดค้านเกี่ยวกับกระบวนการ โลกาภิวัตน์ทางวัฒนธรรม โดยฝ่ายที่สนับสนุนปรากฏการณ์โลกาภิวัตน์ทางด้านวัฒนธรรม ชี้ให้เห็นว่าโลกาภิวัตน์ก่อให้เกิดสิ่งที่เรียกว่าวัฒนธรรมโลก (Global Culture) แนวคิดที่สนับสนุน แบบแผนเดียวกันของวัฒนธรรมโลก (ตะวันตก) ที่สำคัญ คือ แนวคิดเรื่องการครอบงำทาง วัฒนธรรม (Culture Imperialism) ที่ชี้ให้เห็นถึงอิทธิพลของการแพร่กระจายสินค้า พฤติกรรม รสนิยม การปฏิบัติและความคิดความเชื่อต่าง ๆ จากสังคมตะวันตกไปสู่สังคมอื่นๆทั่วโลก จนทำ ให้เกิดความคล้ายคลึงกันทางวัฒนธรรมมากขึ้นทุกขณะ ดังนั้นโลกาภิวัตน์จึงเกี่ยวพันกับการ พัฒนาให้เป็นแบบอเมริกัน (Americanization) หรือการพัฒนาเป็นแบบตะวันตก (Westernization) (วัฒนา สุกัณศีล, 2548, หน้า 37-38)

อย่างไรก็ตามแนวคิดเรื่องการครอบงำทางวัฒนธรรมนี้ก็ได้รับการปฏิเสธจากนักวิชาการ หลายท่าน โดยสามารถสรุปประเด็นในข้อคิดเห็นที่แย้งกับแนวคิดข้างต้น คือ การไหลเวียนทาง วัฒนธรรมไม่จำเป็นต้องไหลไปตามทิศทางหรือเส้นทางที่กำหนดหรือควบคุมโดยความสัมพันธ์ ทางเศรษฐกิจและการเมือง ในทางตรงกันข้ามการไหลเวียนของวัฒนธรรมอาจไหลเวียนหลาย ทิศทางพร้อม ๆ กันไป อย่างไรก็ตามนักวิชาการกลุ่มนี้ไม่ได้ปฏิเสธเรื่องการดำรงอยู่ของวัฒนธรรม โลก แต่เป็นการยอมรับความหลากหลายของวัฒนธรรมต่าง ๆ ในโลกมากกว่าจะเป็นโลกของการ ลอกเลียนแบบและเอาอย่างวัฒนธรรมใดวัฒนธรรมหนึ่ง นอกจากนี้แล้วนักวิชาการกลุ่มนี้ยัง

ยอมรับอิทธิพลและอำนาจของวัฒนธรรมของสังคมตะวันตก แต่ประเด็นที่นักวิชาการเหล่านี้สนใจก็คือ อิทธิพลและอำนาจของวัฒนธรรมโลก (ตะวันตก) ไม่ได้เป็นกระแสเดียวที่มีความสำคัญในทางตรงกันข้ามการแลกเปลี่ยนและการขยายอิทธิพลทางวัฒนธรรมระหว่างประเทศโลกที่สามด้วยกันเองก็ยังคงมีอยู่ ซึ่งในบางกรณีอาจมีความสำคัญกว่าวัฒนธรรมตะวันตก ดังนั้นกระบวนการโลกาภิวัตน์ (ทางด้านวัฒนธรรม) จึงไม่ใช่เป็นเรื่องของการขยายอิทธิพลตะวันตกหรือกระบวนการสร้างวัฒนธรรมโลกที่คล้ายคลึงกัน แต่เป็นกระบวนการเชื่อมโยงที่หลากหลายเกี่ยวเนื่องและขัดแย้งกันเองอย่างซับซ้อนมากกว่า (วัฒนา สุกข์ศิลป์, 2548, หน้า 49-50)

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

สวัศดี ใจเย็น (2528) ได้ศึกษาเรื่อง แนวทางการวางแผนพัฒนาอุตสาหกรรมจังหวัดระยอง โดยมุ่งศึกษาในประเด็นต่าง ๆ ดังนี้ ศักยภาพของทรัพยากร สภาพทางเศรษฐกิจสังคมที่เอื้ออำนวยต่อการพัฒนาอุตสาหกรรม ส่วนในเรื่องแนวโน้มของภาคอุตสาหกรรมและประเภทของอุตสาหกรรมที่เหมาะสม ผลการศึกษาพบว่า จังหวัดระยองมีทรัพยากรที่เหมาะสมต่อการประกอบอุตสาหกรรมโดยเฉพาะอุตสาหกรรมการเกษตร ส่วนของปัจจัยด้าน โครงสร้างพื้นฐานที่จำเป็นต่อการพัฒนาอุตสาหกรรมจังหวัดระยองมีพร้อมและเพียงพอ ด้านนโยบายของรัฐมีการสนับสนุนการพัฒนาอุตสาหกรรมในพื้นที่เป็นอย่างดี ดังนั้นโอกาสในการพัฒนาอุตสาหกรรมจังหวัดระยองจึงมีอยู่สูง ส่วนประเภทและชนิดอุตสาหกรรมที่เหมาะสมสำหรับจังหวัดระยอง ผลการศึกษาพบว่า มีอุตสาหกรรมที่เหมาะสม 5 ประเภท คือ อุตสาหกรรมที่ใช้ทรัพยากรในท้องถิ่นเป็นวัตถุดิบ อุตสาหกรรมที่ผลิตตามความต้องการของตลาดท้องถิ่นและภาค อุตสาหกรรมที่ผลิตเพื่อการส่งออก อุตสาหกรรมที่อาจเคลื่อนย้ายมาจากกรุงเทพฯ และอุตสาหกรรมที่เกี่ยวข้องกับอุตสาหกรรมหลัก

อรกช เกียรติพิรุฬห์ (2541) ศึกษาเรื่อง การขยายตัวของอุตสาหกรรมกับความไม่เท่าเทียมกันของรายได้ โดยมุ่งศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างการขยายตัวของอุตสาหกรรมกับความไม่เท่าเทียมกันของรายได้ในช่วงปี พ.ศ. 2531 - 2535 และ 2539 ผลการศึกษา พบว่า ปัญหาความไม่เท่าเทียมกันของรายได้โดยรวมมีแนวโน้มรุนแรงขึ้น โดยเพิ่มขึ้นสูงสุดในปี พ.ศ. 2535 การขยายตัวของภาคอุตสาหกรรมทำให้มีการสะสมทุนเพิ่มสูงขึ้น ส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางโครงสร้างรายได้ หากมองในภาพรวมทั้งประเทศ พบว่า การขยายตัวของอุตสาหกรรมเป็นสาเหตุหนึ่งที่ทำให้ความไม่เท่าเทียมกันของรายได้เพิ่มสูงขึ้น แต่หากมองในระดับภูมิภาค พบว่า ยังขึ้นอยู่กับลักษณะการขยายตัวของอุตสาหกรรมว่ามีการขยายตัวแบบกระจุกตัวในบางส่วนของภูมิภาคหรือกระจายไปทั่วภูมิภาค

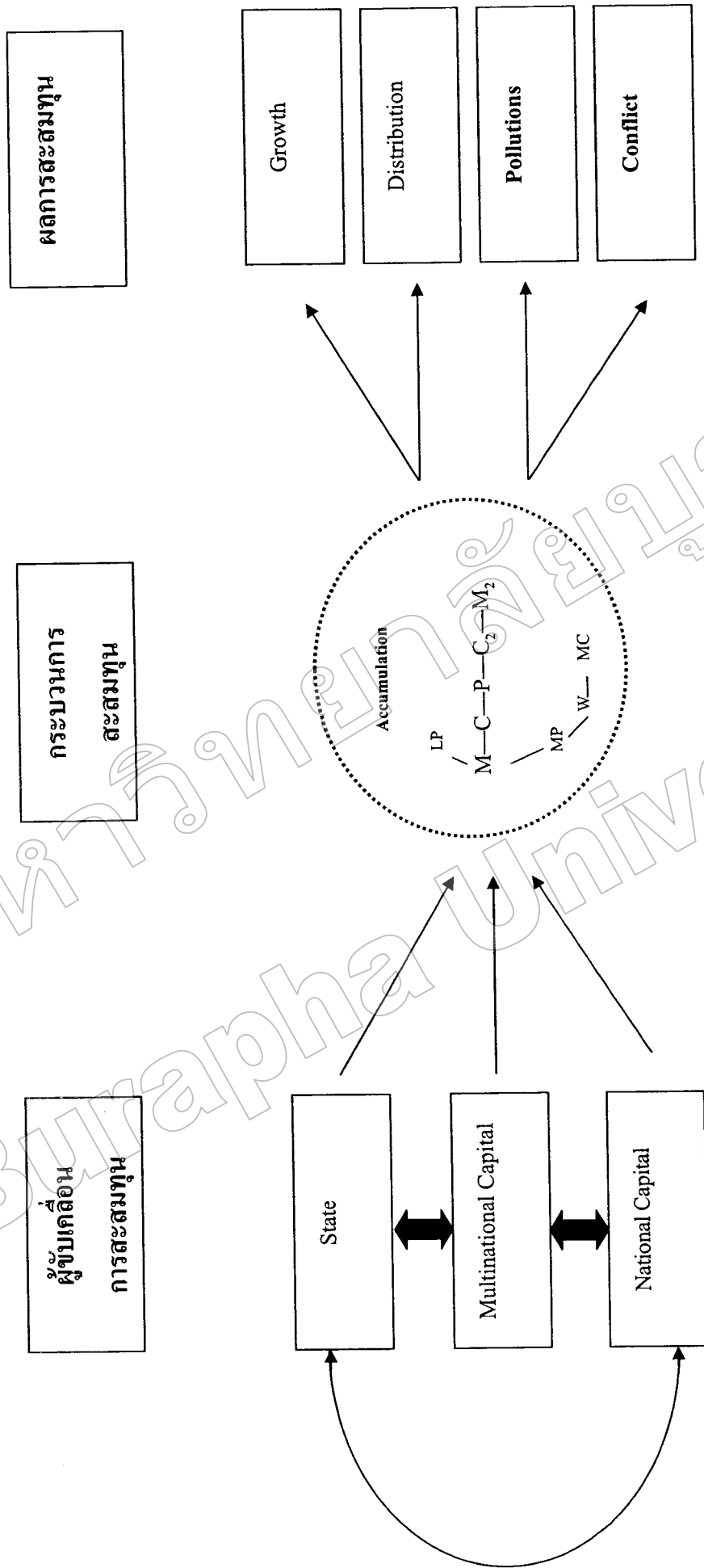
เกษณี ศิริแสง (2542) ศึกษาเรื่อง ปัญหาการพัฒนาเมืองในบริบทของการพัฒนาอุตสาหกรรม มีจุดมุ่งหมายเพื่อศึกษาภูมิหลังทางการภาพภาพ เศรษฐกิจ สังคม ประชากรของจังหวัดระยองก่อนที่จะได้มีการพัฒนาอุตสาหกรรมหนักในโครงการพัฒนาพื้นที่ชายฝั่งทะเลตะวันออก การเปลี่ยนแปลงของจังหวัดระยองและปัญหาที่เกิดขึ้นจากการพัฒนาอุตสาหกรรม ทั้งนี้เพื่อวิเคราะห์แนวโน้มการขยายตัวของเมืองระยองและเสนอแนวทางการวางแผนพัฒนาเมืองระยอง ผลการศึกษาพบว่า การพัฒนาอุตสาหกรรมหนักในโครงการพัฒนาพื้นที่บริเวณชายฝั่งทะเลตะวันออกส่งผลให้มูลค่าผลิตภัณฑ์มวลรวมของจังหวัดเพิ่มขึ้นถึง 10 เท่าในระหว่างปี พ.ศ. 2525-2530 การขยายตัวของเมืองและอุตสาหกรรมเป็นไปอย่างรวดเร็ว แต่การที่มีประกาศใช้ผังเมืองรวมล่าช้าส่งผลให้การใช้ที่ดินของระยองเป็นไปอย่างไร้ระเบียบ นอกจากนี้ยังมีปัญหาเรื่องโครงสร้างพื้นฐานที่ไม่เพียงพอ ปัญหาการจัดการปัญหาขยะ ปัญหามลพิษทางอากาศ ส่งผลให้สภาพแวดล้อมของชุมชนเมืองเสื่อมโทรมลง การแก้ปัญหาดังกล่าวควรมีการควบคุมการขยายตัวของโรงงานอุตสาหกรรมในเขตเทศบาลตำบลมาบตาพุดและเทศบาลเมืองระยอง กำหนดพื้นที่กันชนระหว่างนิคมอุตสาหกรรมและชุมชน วางแผนรองรับการขยายตัวของชุมชนเมืองระยอง

วิบูลย์ สุพุทธิธาดา (2542) ได้ศึกษาผลกระทบต่อสุขภาพของประชาชน บริเวณใกล้เคียงนิคมอุตสาหกรรมมาบตาพุดจากมลพิษทางอากาศ กลุ่มตัวอย่างในการศึกษา คือ ประชาชนชุมชนวัดโสภณวนารามและชอชมรรพัฒนและนักเรียน โรงเรียนมาบตาพุดพิทยาคาร เปรียบเทียบกับกลุ่มประชาชนวัดสำนักทองและโรงเรียนวัดสำนักทอง ตำบลกะเจ็ด จังหวัดระยองจำนวน 100 คน ผลการศึกษาพบว่า ประชาชนและนักเรียน ตำบลมาบตาพุดได้รับกลิ่นคล้ายแก๊ซ กลิ่นเหม็นฉุน กลิ่นคล้ายทินเนอร์และกลิ่นหอมหวาน นอกจากนี้ยังตรวจพบสารเมตาบอไลน์ของสารสไตรีน (Mandelic Acid) ในประชาชนและนักเรียน ตำบลมาบตาพุด สูงกว่าประชาชนและนักเรียนตำบลกะเจ็ด การศึกษายังพบว่าประชาชนและนักเรียนในตำบลมาบตาพุด มีอาการระบบทางเดินหายใจและระบบประสาทส่วนกลางมากกว่ากลุ่มประชาชนและนักเรียนตำบลกะเจ็ด

ณรงค์ อ่อนอินทร์ (2543) ได้ศึกษาเรื่อง ญี่ปุ่น: การย้ายฐานการผลิตของอุตสาหกรรมมายังประเทศไทยทั้งนี้เพื่อศึกษาสาเหตุการย้ายฐานการผลิตของญี่ปุ่นไปสู่ต่างประเทศ ในช่วง พ.ศ. 2530 - 2540 ผลการศึกษาพบว่า สาเหตุที่ทำให้ญี่ปุ่นย้ายฐานการผลิตของอุตสาหกรรมมายังประเทศไทยนั้น มีสาเหตุมาจากสองปัจจัย คือ ปัจจัยภายในอันเนื่องมาจากปัญหาสภาพเศรษฐกิจภายในประเทศโดยเฉพาะการเกิดเศรษฐกิจฟองสบู่และการแตกตัวของเศรษฐกิจฟองสบู่ ส่วนปัจจัยภายนอกเป็นผลจากข้อตกลง Plaza Accord ที่ทำให้เงินเยนมีค่าสูงขึ้น ประกอบกับเงื่อนไขจูงใจจากประเทศไทย โดยเฉพาะด้านนโยบาย สภาพเศรษฐกิจ การเมือง และด้านต้นทุนการผลิต นอกจากนี้แล้วการจัดตั้งเขตการค้าเสรีอาเซียน (AFTA) อันอาจจะมีผลให้เกิดการเคลื่อนย้ายทุนให้เป็นไป

อย่างเสรี นอกจากปัจจัยทั้งสองแล้ว ผลการศึกษายังพบว่า เป็นยุทธศาสตร์ของญี่ปุ่นที่ต้องการเป็นผู้นำของกลุ่มเศรษฐกิจเอเซียตะวันออก

ขวัญศิริ เจริญทรัพย์ (2541) ศึกษาเรื่องผลกระทบของโครงการพัฒนาพื้นที่ชายฝั่งทะเลตะวันออกต่อคุณภาพชีวิตของชุมชนหนองแฟบ โดยมุ่งศึกษาใน 3 ประเด็นหลัก คือ สภาพเศรษฐกิจ สังคมและสิ่งแวดล้อม ก่อนเกิดโครงการพัฒนาพื้นที่ชายฝั่งทะเลตะวันออก สภาพเศรษฐกิจ สังคมและสิ่งแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลงไปจากการได้รับผลกระทบจากโครงการพัฒนาพื้นที่ชายฝั่งทะเลตะวันออก และคุณภาพชีวิตของประชาชนในพื้นที่ ผลการศึกษพบว่า ผลจากโครงการพัฒนาพื้นที่ชายฝั่งทะเลตะวันออกทำให้ชุมชนหนองแฟบเปลี่ยนแปลงจากหมู่บ้านเกษตรกรรมที่ชาวบ้านประกอบอาชีพอาชีพทำไร่มันสำปะหลังและประมงชายฝั่ง เปลี่ยนแปลงไปสู่ชุมชนที่มีระบบเศรษฐกิจภาคบริการที่เกี่ยวข้องกับ โรงงานอุตสาหกรรม ผลของการพัฒนายังส่งผลต่อความพร้อมด้านโครงสร้างพื้นฐานสาธารณะ มีสภาพเศรษฐกิจดีขึ้นเป็นแหล่งรวมแรงงานและรายได้ ชาวบ้านมีบริการสาธารณสุขที่ดี ชาวชนมีโอกาสด้านการศึกษา แต่มีปัญหาในด้านสิ่งแวดล้อม มลพิษในอากาศ น้ำและทรัพยากรธรรมชาติซึ่งเกิดจากการดำเนินการในภาคอุตสาหกรรม ในส่วนการป้องกันและแก้ไขปัญหามลพิษของภาครัฐ พบว่ากลไกของรัฐบาลยังปรับตัวไม่ทันตามนโยบายการเร่งรัดอุตสาหกรรม

ภาพที่ 4 ตัวแบบการวิเคราะห์การสะสมทุนแบบการพัฒนาที่ควบคู่กับการพึ่งพิง

กรอบแนวคิดในการวิจัย การเก็บรวบรวมและวิเคราะห์ข้อมูลตามวัตถุประสงค์และฐานคิดทางวิชาการ (Assumption) ของการวิจัยนี้ คือ การศึกษาวิเคราะห์เชิงเศรษฐศาสตร์การเมือง แนวมาร์กซิสต์ ดังนั้นกรอบแนวคิดในการวิจัยในที่นี้ จึงไม่ใช่ลักษณะแบบจำลอง (Model) ของโลกแห่งความจริงโดยตรง

การพัฒนาอุตสาหกรรมที่เกิดขึ้นในพื้นที่จังหวัดระยองเกิดและเติบโตขึ้นมาได้นั้น เป็นไปตามแนวคิดการพัฒนาที่ควบคู่กับการพึ่งพิง (Dependency and Development) กล่าวคือ มีการพัฒนาเกิดขึ้นในระดับหนึ่งโดยเฉพาะทางด้านเศรษฐกิจและโครงสร้างพื้นฐาน แต่การพัฒนาดังกล่าวเป็นการพัฒนาที่ขึ้นอยู่กับเงื่อนไขจากภายนอกในรูปของการเชื่อมโยงภายนอกที่มีฐานรากอยู่ภายใน (External Links and Internal Roots) ซึ่งกระบวนการดังกล่าวเป็นผลมาจากปฏิสัมพันธ์ระหว่างพลังภายใน (รัฐและนายทุนชาติ) และพลังภายนอก (กลุ่มทุนข้ามชาติ) ภายใต้การเป็นพันธมิตรสามเส้า (Triple Alliances) ผลของการประสานพลังของทั้งสามกลุ่มนำไปสู่กระบวนการสะสมทุน (Accumulation) ของทุนกลุ่มต่าง ๆ

ผลที่เกิดขึ้นจากกระบวนการสะสมทุนในการพัฒนาอุตสาหกรรมที่เกิดขึ้นในจังหวัดระยองเป็นไปในสองรูปแบบ กล่าวคือ ในมิติหนึ่งอุตสาหกรรม ได้จะนำมาซึ่งความเติบโตของตัวเลขทางเศรษฐกิจ (Economic Growth) และความเจริญทางสาธารณูปโภคและสาธารณูปการต่าง ๆ แต่ในอีกมิติหนึ่งการแสวงหาผลประโยชน์ส่วนเกินทางเศรษฐกิจได้ก่อให้เกิดวิถีแห่งการเอารัดเอาเปรียบทางชนชั้น การขูดรีดและทำลายทรัพยากรธรรมชาติ ปัญหาสังคมและวัฒนธรรม ทำให้เกิดสถานการณ์ในลักษณะของมีฝ่ายหนึ่งได้ฝ่ายหนึ่งเสีย (Zero-Sum Game) สถานการณ์เช่นนี้นำไปสู่การรักษาและช่วงชิงผลประโยชน์ระหว่างชุมชนนั้นต่าง ๆ ในสังคมจนไปสู่ความขัดแย้งทางสังคมซึ่งเป็นปัญหาที่ยังไม่ได้รับการแก้ไขในปัจจุบัน